

Раско ЛОЗАНОСКИ

МОЈАТА ТАТКОВИНА

македонски јазик за дополнителна настава
на македонски наставен јазик
во основното образование
за македонската дијаспора

Рецензент:
проф. д-р Катерина Велјановска

МОЈАТА ТАТКОВИНА-МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

- Вовед	9
ПРВА ФАЗА	11
- Разговараме за да учам и да читам македонски	11
- Учам да пишувам	15
- Пишување зборови и реченици со буквите Кќ, Чч, Фф, Цц, Хх, Цц	16
ВТОРА ФАЗА	22
- Изговор и правопис на согласките	22
- Акцентот во македонскиот јазик	24
- Именки	26
- Глаголи	30
- Минато определено свршено и несвршено време	31
- Идно време	34
- Глаголски прилог	35
- Придавки	36
- Броеви	38
- Прилози	39
- Предлози	39
- Атрибут и апозиција	40
- Прилошки определби	42
- Директен и индиректен говор	43
- Правоговор и правопис	44
- Новосоздадени зборови (неологизми)	45
ТРЕТА ФАЗА	48
- Историја на македонскиот јазик	48
- Кирил Пејчиновиќ	50
- Теодосие Синаитски	51
- Јордан Хаџи Константинов – Џинов	52
- Крсте Петков Мисирков “За македонските работи”	53
- Блаже Конески (како лингвист)	54
- Обезвучување на звучните согласки на крајот од зборовите	55
- Отстапување од третосложното акцентирање	56
- Правила кога именката не се членува	57
- Употреба на долгите и кратките форми од личните заменки	58
- Извици	59
- Сврзници	60
- Честици	60
- Можен начин	61
- Заповеден начин	62
- Употреба на интерпункциски знаци	63
- Слеано и разделено пишување на зборовите	64
- Речник и стил (основно и преносно значење на зборовите)	64
- Кузман Шапкарев	67
- Марко Цепенков	70
- Браќата Миладиновци	72
- Григор Прличев “Сердарот”	75
- Кочо Рацин “Бели Мугри”	77
- Лектира	79
- Речник на поими и изрази	81

ВОВЕД

Според Наставната програма за работа со децата на граѓаните од Република Македонија кои престојуваат во странство, наставните барања за дополнителна настава по македонски јазик во публикацијата *Мојата татаковина Македонија* се одвиваат во три фази: I фаза (I, II, III одд.); II фаза (IV, V, VI одд.) и III фаза (VII, VIII и IX одд.).

Сите наставни содржини со свои задачи и цели се реализираат низ следниве наставни подрачја:

- *Слушањето и говорето* учениците од најмала возраст на првата фаза ќе го совладаат преку вежби на избрани текстови коишто учителот гласно ги чита, а потоа се води разговор за нивната содржина;
- *Откривањето и совладувањето на големите и на малите букви* се реализира постапно за што следат вежби за читање и пишување на куси зборови, реченици и текстови. Со тоа правилно усно говорење и пишување на буквите кај учениците постапно се развива културата на усното и писменото изразување. Тоа се постигнува низ различни форми (раскажување, прераскажување, рецитирање, опишување на настани, предмети, ликови и сл.), како и посета на изложби, гледани филмови, ТВ емисии итн. Секако, тука станува збор за програмското подрачје *Изразување и творење* кое во публикацијата е дадено под името *Биди креативен и концизен*. Тоа треба да се реализира во корелација и интеграција со другите наставни предмети;
- *Артикулацијата на гласовите* се остварува низ системски вежби за да се определи местото на секој глас во зборот, неговото правилно изговарање и формирање во слогови, а потоа во зборови и поврзување во реченици. Ова се постигнува преку меѓусебното комуницирање на учениците: поздравување, претставување себеси, на своите блиски и сл.;
- *Глобалното читање* е дадено низ повеќе поединечни елементарни и сериски поврзани слики под кои има зборови кои ја одразуваат содржината на секоја слика и сл. Притоа, посебно треба да се обрне внимание на правописот, односно на јазичните норми, почитувајќи ги интерпункциските знаци. За таа цел се дадени текстови од народната и од уметничката литература;
- *Содржините* од програмското подрачје *Јазик* се обработени низ куси едукативни текстови во кои доминираат конкретни примери

на разгледување на секој наставен час. Секако, тука станува збор за учениците од втората и третата фаза кога корисниците се запознаваат и со историскиот развој на македонскиот јазик и неговото озаконување како службен јазик на македонскиот народ, при што посебно се истакнуваат Крсте Петков Мисирков и Блаже Конески;

- *Лекциираиџа*, како дел од литературата, се реализира на посебни часови по избор на наставникот и тоа постапно со определени програмски барања за секое одделение.
- *Илустраиџувниот дел* низ содржините на страниците ја благодарува публикацијата, го доискажува недореченото и го прави учебникот поинтересен за реципиентите.

Сите програмски барања се дадени низ неколку рубрики: *Прочиџај, согледај, размисли и заклучи; Зайомни; Провери џи своиџе знаења; Задачи* и сл.

ПРВА ФАЗА

**РАЗГОВАРАМЕ ЗА ДА УЧАМ И ДА ЧИТАМ
МАКЕДОНСКИ**

Аа Бб Вв Гг Дд

Ѓѓ Ее Жж Зз Ss

Ии Јј Кк Лл Љљ

Мм Нн Њњ Оо Пп

Рр Сс Тт Ќќ Уу

Фф Хх Цц Чч Џџ

Шш

Запомни!

Македонската азбука има 31 буква.

Рр Шш Жж
Перо и Сашка лежат.

Вв
Перо и Сашка се на
ливада.

Цц
Перо и Сашка се добри деца.

Ќќ Чч Фф Уу

Перо има шест години.

Сашка има помалку од шест години. Тие заедно ќе почнат да учат. Перо знае да плива. Сашка знае да игра тенис. Маицата на Перо е од Македонија. **Фустанчето** на Сашка е од Америка.

Рр Шш Жж Вв Цц Ќќ
Чч Фф Уу – 9 букви

Хх Гг
Хорот ги пее песните за
Гоце Делчев.

Ѓѓ
Ѓорѓи свири на клавир.

Јј Ss

Ана ја пее песната за ѕвездата.

Љљ

Сите деца пеат за љубовта помеѓу луѓето.

Хх Гг Ѓѓ Јј Ss Љљ – 6 букви

Аа Лл Оо
АЛО, АЛО, АЛО!

Мм
МАМО,
ало, мамо!
АЛО, АЛО, АЛО!

Тт
ТАТО,
ало, тато!
АЛО, АЛО, АЛО!

Бб
БАТО,
ало, бато!

Аа, Мм, Лл, Оо, Тт, Бб – 6 букви.

Сите големи и мали букви по форма се еднакви, освен буквите **Аа, Бб** и **Ее**.

Ее Сс
Ема се смее.
Ема е мала.
Ема е сама.

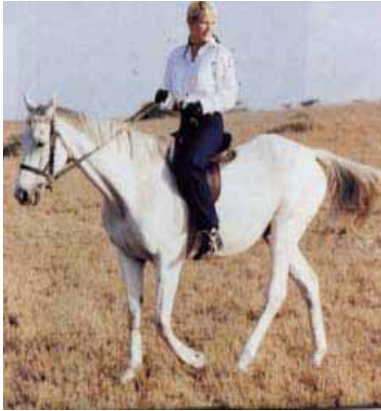
Ии Кк
Ема се слика.

Дд
Ема седи.

Нн Зз Пп
Нина нема заби.

Нина има капа, но не сака да ја носи

Ее, Сс, Ии, Кк, Нн, Зз, Дд, Пп – 8 букви

ПОДГОТОВКА ЗА ТРКИ

Њњ Цц

Маја е член на клубот СОКОЛ. Таа е цокеј. Вежба секој ден. Коњот се вика ЦОРЦО. Маја и Цорцо се среќни. Тие се разбираат со гласот и со зборовите на Маја.

Трките со коњи се интересни. Нив ги гледаат многу гледачи.

Њњ Цц - 2 букви

Задача: Прочитај го текстот за коњските трки. Читај го по еднаш на ден од понеделник до петок, а во сабота прераскажи го на твоите родители!

Прочитај ги овие две песни коишто ги напишале ученици од Р. Македонија!

ТАТКОВИНА МОЈА

ЈА НАПУШТИВ РОДНАТА ГРУТКА
УШТЕ ПРЕД МНОУ ЛЕТА
И ДОЛДОВ ДАЛЕКУ
ВО ТУГИНА КЛЕТА.

ВОЗОТ ИТАШЕ
НИЗ ПОЛИЊА ПЛОДНИ,
А ЈАС НИЗ ПРОЗОРОТ ГИ ГЛЕДАВ
ЖИТАТА НАШИ РОДНИ.

КОГА СТАПНАВ НА ТУЃО ТЛО
ОД СИЛЕН ВОЗБУДЕН СТРАВ
ВЕДНАШ ВИКНАВ СО ВОЗБУДЕН
ГЛАС:
– О БОЖЕ, ЗОШТО ОВДЕ.

ТАТКОВИНО, МОЈА МИЛА
СТЕГАМ СРЦЕ, ЗБИРАМ ДУША
И ЗАВЕТ ГОЛЕМ ЈАС ТИ ДАВАМ
ДЕКА НАСКОРО, ПАК ЌЕ ТИ СЕ
ВРАТАМ!

Мариса Каришиќ,
ученичка во едно од основните
училишта во Велес

ДРУГАРСТВО

ДРУГАРСТВОТО Е ПЕСНА
ШТО СЛАВЕЈ ЈА ПЕЕ,
НО ТОА Е И СОНЦЕ,
СИТЕ ШТО НЕ ГРЕЕ.

ЗА ДОБРО И ЛОШО
ВО РАДОСТ И МАКА
ДРУГАРСТВОТО Е ТУКА
ДА ПОДАДЕ РАКА.

ЗАТОА, АЈДЕ,
СИТЕ ДА СЕ ДРУЖИМЕ
РАЦЕ ДА СИ ПРУЖИМЕ
ТОА ДА НЕ КРАСИ
СИТЕ ДА ГО ЧУВАМЕ
ДА НЕ СЕ УГАСИ.

Давид Атанасов,
ученик во едно од основните
училишта во Скопје

УЧАМ ДА ПИШУВАМ

- За читање служат печатните букви.
- Нив ги научи. Сега читај книги со песни, со басни и со раскази.
- Читај и списанија за деца што ќе ги добиеш од Македонија.

Запомни!

За пишување се користат ракописни букви.

Македонската азбука со ракописни букви:

а А, б Б, в В, г Г, д Д, е Е,
 ж Ж, з З, с С, ш Ш, ј Ј, к К,
 л Л, љ Љ, м М, н Н, њ Њ, о О,
 ѝ Џ, р Р, с С, т Т, љ Љ, у У,
 ф Ф, х Х, ц Ц, ч Ч, џ Џ, ш Ш.

Мама ме сака.
 Татто ме сака.
 Батто ме сака.
 Јас ги сакам сите: и
 мама, и татто и
 батто.

Задача: Препиши ги овие четири реченици. Секој ден пишувај по една реченица!

Јас учам секој ден. Учењето е корисно и интересно. Нашиот учител (учителка) ни помага да зборуваме, да читаме и да пишуваме на македонски јазик.

- И родителите ми помагаат во учењето на нашиот мајчин јазик.

ПИШУВАЊЕ ЗБОРОВИ И РЕЧЕНИЦИ СО БУКВИТЕ Ќќ, Чч, Фф, Цц, Хх, Цц

Зборови:

*чаша, цвеќе, фабрика, ции, хеликоптер,
Ване, фабрика, Македонија, цвеќе.*

Реченици:

*Нина пие вода од чешма
Ване пишува домашна работа
Мојот вујко вози ции
Над нашево училиште слета
хеликоптер
Татко ми и мајка ми работат во
фабрика
Јас и моите родители в лејто ќе
одиме во Македонија
Мајка ми вчера насади цвеќе во саксија*

Задачи:

- Овие реченици пишувај ги една под друга. Секој ден пишувај по една реченица.
- Смисли една реченица за учењето и напиши ја.
- Кој сака нека напише повеќе реченици.

Народни поговорки:

*Кој учи, ќе научи.
Кој ќе научи, ќе знае.
Денешната работа, не оставај ја за утре.*

ДА ПРОЧИТАМЕ ТРИ КНИГИ

Оливера Николова
Касни порасни

Ванчо Николески
Раскази

Васил Куноски
Песни

За трите книги треба да го знаеме следново:

1. Да го напишеме насловот на секоја книга; 2. името и презимето на писателот; 3. имињата на ликовите; 4. кои реченици се најважни и 5. кој дел за мене е најубав. Ако книгата е со песни, одговориш на прашањето: Која песна за мене е најинтересна?

Постапка за читање на книги за лектира

- Го читам насловот на книгата, па името и презимето на авторот;
- Гледам дали книгата е со раскази или со песни;
- Ако книгата е со песни, секој ден читам по две или по три песни по ред како што се напишани, а ако во неа се покуси раскази, ги читам целосно, а подолгите, ако се изморам или ако немам време, за два дена читам по еден расказ;
- За секој прочитан расказ или песна, зборувам гласно за тоа што е напишано.

Одбирање на трите книги

Заедно со учителот одлучуваме кои три книги ќе ги читаме. Тие ќе ни бидат задолжителна лектира, бидејќи се програмирани со Наставната програма по македонски јазик.

КНИГА

Книгата е шарен цвет
таа претставува најбогат свет.
Таа со мене редовно другарува
и многу знаење секогаш ми дарува.

На секоја нејзина страница бела
испишана ѝ е приказна цела.

Книгата ме води низ полиња родни
и низ многу земји плодни.

Со книгата милна насекаде летам
и со сигурност светот го шетам.

Раско Лозаноски

Народна поговорка:

*Книгата е најголем извор на
знаење.*

ВЕЖБИ ЗА ПОСТАВУВАЊЕ ПРАШАЊА И ДАВАЊЕ ОДГОВОРИ

Запомни!

Настојувај твоите прашања да бидат јасни и конкретни, а не двосмислени!

Прашања: Како се викаш? Колку години имаш?

Одговор: (го кажуваш твоето име и презиме и твоите години).

Прашање: Каде живееш?

Одговор: (ја кажуваш државата, градот, улица и број).

Задача: Постави повеќе прашања за учениците на фотографијата.

ВЕЖБИ ЗА УЧЕСТВО ВО РАЗГОВОР

- Децата најмногу разговараат за: игри, прошетки, учење, патувања, за интересни случки и за други доживувања;
- Како разговараш со родителите за роднините во Македонија? Можеби вака:
 - ❖ Мамо, јас сакам да ги посетиме баба и дедо?
 - Сега е зима. Ќе одиме во лето. Тогаш имаме годишен одмор.
 - ❖ Значи, сега треба да им напишам писмо. Тие се сами и по цел ден разговараат за нас.
 - Ако сакаш јави им се на телефон и кажи им дека постојано мислиме на нив. Тоа нив ќе ги радува.

Задача: Замисли дека и ти си со овие ученици и учествувај во разговорот. Измисли го тој разговор.

ВЕЖБИ ЗА РАСКАЖУВАЊЕ

Запомни!

Секогаш кога раскажуваш, настојувај раскажувањето да биде гласно, течно и читливо. Истото применувај го и кога нешто опишуваш!

НА ПЛАЖА ВО ГРАДОТ СТРУГА ВО МАКЕДОНИЈА

Еве вака раскажуваше Елена од трето одделение:

– За време на летниот одмор бевме во градот Струга. Тој град се наоѓа покрај Охридското Езеро.

Останавме десет дена и секој ден одевме на плажа. Песокот беше ситен. Водата во Езерото беше пријатна за пливање. Возрасните пливаа во длабокиот дел. Децата пливаа во плиткиот дел. Тие играа со пластична топка. Новодојдените летувачи остануваа под сенките на тополите.

Навечер се шетаваме покрај кејот на реката Дрим.

ЗАДАЧА: Раскажи за своето последно летување. Раскажувај и за други интересни настани!

ВЕЖБИ ЗА ОПИШУВАЊЕ

Вежба!

Набљудувајте некој предмет: слика на сид, цвеќе во вазна, расцветано дрво, човек, овошје, зеленчук, природа, возило и сл. Кажете ги најважните поединости во врска со предметот, местото каде се наоѓа, а дури потоа почнете со опишувањето. Откако ќе решите што ќе одберете за опишување, раскажувајте усно по следниов редослед:

1. Место (каде се наоѓа предметот);
2. Изглед (каква форма има: големина, боја и сл.);
3. Состав (од што е направено);
4. Намена (зошто служи: за украс, за јадење и сл).

Предмети: форма, големина, боја . . .

Луѓе (деца и возрасни): височина, дебелина, боја на коса и очи, изглед на ликот и ставата, возраст ...

Природа: Што претставува (планина, вода, нива, градина, река, езеро)? За планината се опишува: височината (многу висока, средно-висока, ниска); пошумена или карпеста; изглед на планината во зима, во есен, во пролет и во лето. Се опишуваат и други природни предели.

Патничко возило: марка, боја, форма, големина, намена и сл.

Времето: температура (многу топло, средно топло, студено), сончево, облачно, дождливо, магливо или променливо).

Задача: Дадени ти се повеќе илустрации. Опиши ги правилно.

РЕЦИТИРАЊЕ ПЕСНИ

Запомни! Секогаш кога рецитираш или зборуваш, настојувај правилно да ги изговараш гласовите и зборовите. Внимавај како треба да застанеш пред јавноста! За сето тоа претходно направи неколку вежби!

МОЈАТА МАЈКА

МОЈАТА МАЈКА Е ЦВЕТ ШТО ЦВЕТА,
ТАА ВО МИСЛИТЕ СЕКОГАШ МИ ЛЕТА.
НЕЈЗИНИТЕ ДВЕ ОЧИ МИЛНИ
МИ ЛИЧАТ НА ДВЕ ЕЗЕРА СИНИ.
ТАА ЧЕСТО МЕ СОВЕТУВА НЕЖНО
И МНОГУ МЕ САКА СИЛНО И МИЛНО.

Наташа Алексовска,
ученичка во едно од основните
училишта во Скопје

ОРО

ВЕСЕЛИ ДЕЦА
ОД СИТЕ СТРАНИ
НА СВЕТОТ,
ЕДНАШ СЕ ЗБРАЛЕ,
РАЦЕ СИ ДАЛЕ,
РАЗВИЛЕ ОРО ВИТО.

ОРОТО БИЛО
ШАРЕНО, КИТНО,
ЦРВЕНО, ЖОЛТО,
ЦРНО И БЕЛО –
ОРОТО ЛИЧЕЛО
НА ВЕНЧЕ ЦЕЛО.

ИГРАЛЕ ТАКА,
ЕЧЕЛА ПЕСНА В ШИР,
ДЕЦАТА МАЛИ
ОД СИТЕ СТРАНИ,
ПЕЕЛЕ ПЕСНИ ЗА МИР.

Стојан Тарапуза

АКО ЗГРЕШИШ

АКО ЕДНАШ
НЕШТО ЗГРЕШИШ,
БРЗО ТОА
ДА ГО РЕШИШ!

НЕ МОЈ МАМА
ДА ЈА ЛАЖЕШ,
ВИСТИНАТА
ДА Ѐ ЈА КАЖЕШ!

ИМАЈ СРЦЕ
ЧЕСНО, ШИРНО
ЦЕЛ ЖИВОТ
ДА СПИЕШ МИРНО.

Ненад Џамбазов

ЗА ЛАГАТА

КАЈ ДА ТРГНЕ ЛАГАТА
Ѐ СЕ ЗНАЕ ТРАГАТА.

НА ГОСТИ ЈА ПРАТИЛЕ
ЛАЖЕЛА – ЈА ВРАТИЛЕ.

НА ПАЗАР ЈА ПРАТИЛЕ
КРАДЕЛА – ЈА ВРАТИЛЕ

КРАДЕЛА И ЈАДЕЛА
ПРАВДАТА – ЈА БРКАЛА.

КАЈ ДА ТРГНЕ ЛАГАТА
Ѐ СЕ ЗНАЕ ТРАГАТА.

Живко Николовски

ЕДНАШ ВИДОВ

ЕДНАШ ВИДОВ ЛАВ ВО
ЧИЗМИ,
ПАЈАК СО ГИТАРА –
ВИДОВ ШТРК СО ЕДНА НОГА,
И ЕДНА ЖАБА ВО ПИЏАМА.
ВИДОВ ПОЛЖАВ СО МУСТАЌИ
И ГУШТЕР СО БРАДА –
ВО НОВАТА ЦРТАНКА
НА МАЛАТА РАДА.

Киро Донеv

НАРОДНИ ПОГОВОРКИ

На лагата ѝ се куси нозете.
Лагата најголеми рогови има.
Со лага ага не бедува.
Вистината е посјајна и од
сонцето.

БРЗОЗБОРКИ

Внимавај!

Секоја брзозборка се изговарај ја по четири пати: најпрво бавно, па брзо, па побрзо и најбрзо, но настојувај секој збор правилно да го изговараш.

БЕЛ ПЕТЕЛ, БЕЛА ПЕПЕЛ ПРЕТА.
ЛОШ КАНТАР, КАТРАН МЕРЕШЕ.
КРИВО ЈАРЕ ПОД КРИВ ЈАВОР ЛЕЖЕШЕ.
ШТРК, ШТРК БАЛАБАН, ПОТФАТИ СЕ ПОД ВАГАН.
НА ВРВ БРДА, ВРБА МРДА.
ПЕТКО НАШ ГОЛЕМ МАЖ, ФАТИЛ ГЛУВЧЕ ЗА ОПАШ.

ВТОРА ФАЗА:

ИЗГОВОР И ПРАВОПИС НА СОГЛАСКИТЕ

Разговараме – заклучуваме:

– Делот од науката за јазикот (граматиката) којшто ги проучува образувањето, изговорот и поделбата на гласовите се вика **фонетика**. Освен тоа, овој дел од науката за јазикот го проучува и акцентот на зборовите што е многу значаен при културата на усното изразување.

– **Изговор** е кога од усната празнина испуштаме некој глас со отворена или полуотворена уста. А, **глас** е најмал и неделив дел од говорот.

Во македонскиот литературен јазик секој глас има свој знак којшто се вика буква. Колку има букви (31) толку има и гласови.

– **Буква** е писмен знак за обележување на гласот.

Во македонскиот литературен јазик гласовите и буквите имаат свој изговор и правопис.

Во оваа пригода станува збор за изговор и правопис на согласките л, љ, њ, ј, ф, с, ш, д, к, г, кои со конкретни примери се претставени на следнава табела:

л	постела, чешел, грклан, недела, челад, селанец, родител, сол, учител, Лилјана , клуч, заклучи, луто, лутина, приклучи, луѓе, луле, лулка, лушпа, желка, Велјан и др.
љ	Љубица , Кољо , Суљо , виљушка, билбиљ, љубов, тель, бољме, љубител, Љупчо и др.
њ	Соња , Његош , Њутн , сињак, свиња, Пчиња, јадење, јаглење, камења и др.
ј	пишувајќи, одејќи, јаглен јаготка, колје, здравје, зелје, лозје, Македонија , хемија, мијач, скијач, ткајач и др.
ф	Филип , фасада , Серафим , Фросина , Рафа , фабрика , фанела , Софронија , нафта и др.
с	глас, трас, клас, сол, сено, стол, маса, роса, коса и др.
ш	шума , шивач , лош , кош , ќош , Тошо , вошка , Тошка , Рашо и др.
д	млад, глад, град, лад, над, вода, водовод, под, надолу, надвор, Охрид, Белград и др.
к	Киро , кирија , кибрит , килим , Шакир , Бекир , Зекир , кирилица и др.
г	Гевгелија , Ангелина , Германија , генерал , Ангел , Генадија , гемиција , брег , снег и др.

Запомни!

– Смикнатиот изговор ја претставува разликата меѓу гласовите: **к, г** и **ќ, ѓ**.

Примери:

Кошот некој го оставил во **ќ**ошот.

На час бришев со малечко **г**умче, а сега носам вода со малечко **ѓ**умче.

– Согласката **ј** редовно се употребува помеѓу самогласките **и** и **а** (Македони**ја**, хеми**ја**, Мари**ја** и др.);

– Таа секогаш се употребува и кога во зборот се наоѓаат три самогласки една до друга. Тогаш **ј** се употребува помеѓу претпоследната и последната самогласка (пее**ја**, мие**ја**, вее**ја**);

– Кај именките во форма на обраќања (Мари**јо**, Македони**јо** и др.).

Задача:

Дополни ги изоставените букви во овие зборови:

ме__а; ве__а; Гев__ели__а; __ерманец; Кана__анец; охри__анец;
ту__ина; сре__а; вре__а; Македони__а; спана__; но__; __езве; Ан__еле;
__ибрит; трча__ќи; калу__ер; ше__ер; __илибар; __ерка; вре__а; __еврек;
цве__е; __ирил; __ирилица; гла__; гра__; Ва__а; сви__а; Божи__; __уто.

ЕДНАЧЕЊЕ НА СОГЛАСКИТЕ ПО ЗВУЧНОСТ

Прочитај, спореди, размисли и заклучи!

Звучни	<i>б</i>	<i>в</i>	<i>џ</i>	<i>д</i>	<i>ѓ</i>	<i>ж</i>	<i>з</i>	<i>с</i>	<i>џ</i>	
Безвучни	<i>ѵ</i>	<i>ф</i>	<i>к</i>	<i>ѵ</i>	<i>ќ</i>	<i>ш</i>	<i>с</i>	<i>џ</i>	<i>ч</i>	<i>х</i>
Сонанти	<i>р</i>	<i>л</i>	<i>љ</i>	<i>м</i>	<i>н</i>	<i>њ</i>	<i>ј</i>			

глас – **к**лас (г – к);

бара – **п**ара (б – п);

роза – **с**оза (з – с);

вино – **ф**ино (в – ф);

дава – **т**ава (д – т);

гора – **к**ора (г – к);

брег – **к**рег (г – к);

жал – **ш**ал (ж – ш);

град – **т**рад (д – т);

ѓупче – **ќ**упче (ѓ – ќ);

заб – **п**аб (б – п);

– На секоја звучна согласка одговара безвучна согласка.

– Согласките предизвикуваат разлики и во значењето на зборот и така создаваат двојки од зборови.

Задача: Со Вашиот наставник на час изработете еден диктат на текст низ кој ќе се проверат вашите знаења за значењето на согласките по звучност!

АКЦЕНТОТ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Разговараме – заклучуваме:

– Ако гласно ги изговараме зборовите: *книџа, книџаиџа, книџоводсџиво*, ќе забележиме дека сите слогови во зборот не ги изговараме со подеднаква јачина на гласот. Еден слог во секој збор го изговараме со поголема воздушна струја. Тој слог при изговорот посебно го нагласуваме. Тоа, **посилно изговарање на еден слог во зборот се вика акцентирање, односно акцент**;

– Слогот што се акцентира се вика **акцентиран слог**. Акцентирањето е особина при културата на усното изразување. Акцентот се бележи со посебен знак (´) што се пишува над самогласката од акцентираниот слог и се вика **акцентен знак**.

Примери: ре́ка, рако́водство, раково́дител ...

Запомни!

- Акцент (акцентирањето) е нагласувањето на определен слог во зборот и тој претставува битна особина на македонскиот литературен јазик;
- Акцентот во македонскиот литературен јазик е динамичен;
- Акцентираниот слог се нарекува акцентиран слог;
- Во македонскиот литературен јазик акцентот паѓа на третиот слог од крајот на зборот.

АКЦЕНТ НА СЛОЖЕНИТЕ ЗБОРОВИ

Прочитај, спореди, размисли и заклучи!

вино + жито = вино́жито;
вода + вод = водо́вод;
сено + кос = се́нокос;
пет + мина = পে́тмина;
која + што = ко́јашто;
на + пладне = на́пладне.

- Во македонскиот литературен јазик има многу зборови составени од два дела кои се викаат **сложени зборови**;
- Сложените зборови се составени од два збора кои се сраснати и образуваат нов збор со ново значење. Акцентот кај тие зборови паѓа на третиот слог од десно на лево на зборот;
- Во македонскиот литературен јазик акцентот е **третосложен**.

Примери:

дрворед = др – во – ред (дрво + ред)

кбешто = ко – е – што (кое + што)

вбдопад = во – да – пад (вода + пад)

} сложени зборови

Провери ги своите знаења!

- Што е акцент?
- Акцентирај ги зборовите: река, кола, книга, водомер; вагата, воденица, домаќин, домаќинка и домови.
- Што е тоа акцентиран слог?
- Кои се тие сложени зборови?

Задача:

Во следниов текст препознај ги акцентираните слогови во зборовите, а потоа на истиов текст продолжи го акцентирањето во следниве реченици:

Дбцната ёсен завлдеа насёкаде. Зёмјата е покриена со жблти лисја од дрвјата! На небото се протегаат густии облаци, коишто навестуваат дека ќе заврне силен дожд. Луѓето во своите дворови од викендиците подготвуваат зимница. Јас и мојот брат седиме дома и учиме, а татко ми и мајка ми се на работа.

Задача:

- Со твојот/та другар/ка играјте акцентирање на зборови. Еден од вас нека изговара повеќесложни зборови, а другиот нека определи кој слог треба да биде акцентиран. Потоа разменете ги улогите.

ИМЕНКИ

Прочитај, спореди, размисли и заклучи!

а) Снежана, Драган, Вардар, Скопје, Марија, Дорчо.	б) училница, маса, двор, куќа, среќа, радост, мрак.	в) стадо, јата, рој, челад, дружина, војска, букет.
---	---	---

– Зборовите што означуваат имиња на лица, суштества, предмети, појави и поими се викаат именки.

Поделба на именките

сойсѝвени

Филип,
Охрид,
Преспа,
Дорчо,
Леси.

оѝшѝи

↓	↓
<i>конкреѝни</i>	<i>аѝсѝракни</i>
маса, книга, река, мост.	среќа, радост, мрак, воздух.

збирни

хор,
јато,
рој
челад,
букет.

Запомни!

– Сопствените именки секогаш се пишуваат со голема почетна буква.

Задача:

– Договорете се во одделението да работите во тандем (парови) и да изговарате:

- а) првиот пар – сопствени именки;
- б) вториот пар – општи именки;
- в) третиот пар – конкретни именки;
- г) четвртиот пар – апстрактни именки;
- д) петтиот пар – збирни именки.

Провери ги своите знаења:

- Напиши десет сопствени имиња на лица (Првата буква напиши ја со црвено)!
- Разгледај ја картава на РМ, прочитај ги именките и напиши ги на определеното место!

- Напиши имиња на пет држави!
- Напиши имиња на пет градови!
- Напиши имиња на пет езера!
- Напиши имиња на пет планини!
- Напиши имиња на пет села!
- Напиши имиња на пет реки!
- Што опфаќа поимот **географски имиња**? Со каква почетна буква се пишуваат географските имиња?
- Напиши ги имињата на народите од следните држави: Македонија, Бугарија, Грција, Албанија, Турција, Германија, Франција според примерот што е даден!

Македонец

Македонка

Македонци

_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

- На сличен начин напиши ги имињата на националностите кои живеат во Република Македонија!

– Напиши имиња на дневни весници и имиња на книги!

Дневни весници:

Книги:

– Напиши по три имиња на улици, училишта и фабрики!

РОД, БРОЈ И ОПРЕДЕЛЕНОСТ (ЧЛЕНУВАЊЕ) НА ИМЕНКИТЕ

Прочитај, спореди, размисли и заклучи!

а) таа жена,	б) тоа дете,	в) тој орев,	г) тие жени,
таа мајка,	тоа гнездо,	тој кромид,	тие клупи,
таа липа,	тоа дрво,	тој стол,	тие деца,
таа клупа,	тоа јагне,	тој молив,	тие гнезда,
таа книга;	тоа зајче;	тој комјутер;	тие столови.

куќа – **ва**
куќа – **на**
куќа – **та**

дете – **во**
дете – **но**
дете – **то**

молив – **ов**
молив – **он**
молив – **от**

деца – **ва**
деца – **на**
деца – **та**

– Именките разликуваат:

- а) три рода: машки, женски и среден;
- б) два броја: еднина и множина;
- в) три членски форми: – ов, – ва, – во, – ве; – он, – на, – но, – не; – от, – та, – то, – те.

Запомни!

- Членот во македонскиот литературен јазик е наставка која просторно ја определува именката, односно предметите, појавите и суштествата;
- Сопствените именки не се членуваат и немаат форма за множина.

Провери ги своите знаења!

1. Коку родови разликуваат именките?
2. Што претставува членот во македонскиот литературен јазик?
3. Кои именки во македонскиот литературен јазик се членуваат?

Задача:

- Во следнава песна со молив, подвлечи ги членските форми на членуваните именки и со вашиот наставник поразговарајте за содржината на песнава:

ВАРДАР

Се протегнал
меѓу долините и сништата:
од едниот до другиот крај
на татковината.

Славата му е во богатството,
во водата,
без него ќе беше грда
природата.

Пливајте во него,
пливајте, ловеце,
но најубавите зборови чувајте му ги
за мостовите.

За да не му наштетат на Вардар
непријателите, сушата,
македонскиот народ често си го
затворил
во песните, во душата!

Бошко Смакоски

ГЛАГОЛИ

Прочитај, спореди, размисли и заклучи!

1. Ване **учи** македонски јазик. (сегашно време);
2. Ване **учеше** македонски јазик. (минато време);
3. Ване **ќе учи** македонски јазик. (идно време).

- Глаголи – поим;
- Идентификација на глаголите:
 - а) лице (три лица – 1, 2 и 3 за еднина и 1, 2 и 3 за множина);
 - б) број (еднина и множина);
 - в) време (сегашно, минато и идно);
 - г) вид (свршени и несвршени).
- Свршени и несвршени глаголи – поим;
- Употреба на глаголите.

Провери ги своите знаења!

- Што означуваат глаголите?
- По што ги идентификуваме, односно кои граматички категории ги имаат глаголите?

Задачи:

- Откриј ги и идентификувај ги по лице, број, време и вид глаголите во песнава „Читач” од Бошко Смаќоски!

ЧИТАЧ

Среде паркот една клупа,
на клупата Марко седнал!
Мисли: „Не е време да се скита!“
Па зел книга да си чита.

На клупата среде паркот –
книгата ја мачи Марко:
чита, чита, па ќе запре –
поминува некој напред!

Се завртува потем назад:
маж и жена кротко газат!
Да запомне не е лесно:
гледај, трча некој десно!

Кај застава – долго бара:
лево момче со гитара!
Замижува, полза слаба:
сред тревата крека жаба!

И тоа му беше кусо:
мина моме, уште – русо!...
Две страници за два часа!
Полжав да е, па би вјасал!

Бошко Смакоски

– Во следниве стихови од песната „Желба“, од Перо Миленкоски трансформирај ги глаголите од сегашно во минато време:

ЖЕЛБА

Под чадорче детенце се крие,
чадорчето росичка го мие.

Детенцето кај другарче оди –
добра желба кај него го води.

Перо Миленкоски

ПОМОШНИОТ ГЛАГОЛ СУМ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

1. Јас **сум** одличен ученик.
2. Ти **си** највисок во одделението.
3. Ване **е** прв во фудбал.
4. Ние **сме** поназад од вас.
5. Вие **сте** пред нас.
6. Тие **се** први дојдени.

– Формите на помошниот глагол сум:

- а) за еднина (сум, си, е);
- б) за множина (сме, сте, се);
- в) зошто се вика помошен глагол.

– Употреба:

- а) за искажување сегашно време;
(Јас **сум** тука. Ние **сме** во училница.)
- б) за искажување минато време;
(Тие **си играле** во дворот. Јас **сум читал** во повеќе весници за Република Македонија.)
- в) искажување на минато време само со формите од помошниот глагол сум;
(бев, беше; бевме, бевте, беа)

Сегашно време

Еднина	Множина
1л. јас сум	1л. ние сме
2л. ти си	2л. вие сте
3л. тој е	3л. тие се

Минато време

Еднина	Множина	Еднина	Множина
1л. јас сум читал	1л. ние сме читале	1л. јас бев	1л. ние бевме
2л. ти си читал	2л. вие сте читале	2л. ти беше	2л. вие бевте
3л. тој читал	3л. тие читале	3л. тој беше	3л. тие беа

Задача:

– Напиши по една реченица со употреба на секоја форма од помошниот глагол сум!

МИНАТО ОПРЕДЕЛЕНО СВРШЕНО И НЕСВРШЕНО ВРЕМЕ

Прочитај, спорди, размисли и заклучи!

1. Никола и Николина **отидоа** во Градскиот парк. Тие таму **насадија** брези и **се вратија** дома.
2. Ване и Вања **беа** во Градскиот парк. Тие таму **садеа** брези и со задоволство **се враќаа** дома.
 - Времетраењето на глаголските дејства;
 - Поим за минато определено свршено време;
 - Поим за минато определено несвршено време;
 - Препознавање на дејството.

Провери ги своите знаења!

- Во текстов што следува, откриј ги сите глаголи, а потоа според времетраењето на нивното дејство, подреди ги во две колони!

Во 1979 година Нобеловата награда за мир ѝ припадна на храбрата и пожртвуваната жена Мајка Тереза која целиот свој живот им го посветуваше на тешкозаболените луѓе од светот. Градот Скопје, во знак на голема благодарност ѝ изгради споменик – статуа, како на голем човек која на цел свет му стана вистинска мајка. Споменикот го изработи академикот Томе Серафимовски. Целата свеченост скопјани со задоволство ја следеа и се воодушевуваа.

- Поделете се во парови и во тандем низ игра едниот нека изговара свршени глаголи, а другиот истите глаголи да ги трансформира во несвршени.

Примери:

- чита – прочита;
- пишува – напиша;
- доаѓаше – дојде

– Во следнава песна трансформирај ги глаголите од свршени во несвршени.

ТАТКОВИНА

Кога пристигна бродот во таа далечна земја
тој виде непознат народ поседнат на брегот
и јадри свезди на небото.

Го праша што носи
тој покажа врзана шамија со земја
му ја истурија и заплака.

Татковината е таа, рече тој,
и цела ноќ почна
грутка по грутка да собира.

Анџе Појовски

ИДНО ВРЕМЕ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

ЖАЛИ, МОМЕ

Жали, моме, да жалиме,
како **ќе се поделиме**.
Како бевме посвршени,
сега **ќе се поделиме**,
јас од тебе, ти од мене.
Јас **ќе одам** во туѓина,
на туѓина, на работа;
ќе останам три години,
ќе ти пратам бела книга,
бела книга, жално писмо –
ем да читаш, ем да плачеш.
ќе ти пратам убав ѓердан –
ем да носиш, ем да плачеш.

Народна ѝесна

- Идно време – поим;
- Образување;
- Значење;
- Препознавање.

Провери ги своите знаења!

- Напиши пет реченици во кои ќе употребиш глаголи во идно време.
- Во следнава народна песна откриј ги глаголите што се во идно време.

ЌЕ ОДАМ, МАЈКО, ТУЃИНА

- Ќе одам, мајко, туѓина
туѓина, мајко, јабана
за да спечалам, мајко алтани.
- Зашто ми се, синко, алт'ни
кога ќе бидам без тебе,
а ти, синко море без мене.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Минатото лето со моите родители престојував во Република Македонија. Таму бевме на Охридското Езеро. Тие денови мининуваа **шетајќи** се низ градот Охрид, **гледајќи** ги прекрасните охридски бисери и **капејќи** се во бистрите води на Езерото.

Звуците од планината Галичица ме носеа во светот на фантазијата не **дозволувајќи** никаков замор.

Навечер **седејќи** на балконот од куќата на нашите роднини, гледав во убавата Галичица.

Запомни!

- Со глаголски прилог се искажува дејство кое се врши паралелно со друго дејство;
- Оваа глаголска форма е проста;
- Глаголскиот прилог нема лице и нема број;
- Се употребува за искажување на куси и збиени реченици;
- Секогаш се пишува со согласката ј;
- Зборчето (честицата) **не** од глаголскиот прилог се пишува одделно.

Задачи!

- Следниве започнати реченици дополни ги со по еден глаголски прилог што ќе го запишеш на местото од линиите!

_____ по улица читав весник.

Задремав на столот, _____ телевизија.

Се заморив _____ писмо до баба ми во Скопје.

Стигнавме во Охрид, _____ брзо со автомобилот.

- Со глаголските прилози: читајќи, одејќи и гледајќи конструирај реченици.

ПРИДАВКИ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

- Везилке, кажи како да се роди проста и строга македонска песна од ова срце што со себе води разговор ноќен во тревога бесна?

Блаже Конески

- Функцијата на придавките во реченицата;
- Придавки – поим;
- Значење.
- Граматички категории:
 - а) род (машки, женски и среден);
 - б) број (еднина и множина);
 - в) член (сите членски форми што ги имаат именките);
 - г) степен (позитив, компаратив и суперлатив).

Запомни!

- Придавките се зборови кои означуваат некои карактеристики на именките, односно на предметите, суштествата и појавите;
- Тие ја разубавуваат реченицата.

Провери ги своите знаења!

- Што означуваат придавките?
- Кои видови зборови во реченицата ги појаснуваат?
- Искажи реченици во кои ќе ги употребиш придавките: жолти, нежно, градски, брзи, повисок, најбрзи, највисок.

Задачи:

- Во следнава песна откриј ги и определи ги граматичките категории на придавките (род, број, член), но пред тоа поведете разговор за содржината на песната!

ОХРИД

Древен граду,
те плиска сончев бран
Во срцето ти спие
убавина.
Галебите в коси
ти свиле гнезда.

Од сите страни на светот
наезда од туристи,
жедни за тишина.
Од тебе ја учат

историјата на вечноста
за да не го потпалат
автоматскиот пожар
што ќе го голтне светот.

Древен граду,
цутиш во белина
меѓу дворци
и манастири.
Вечен воин си
пред синото око на Езерото.

Томе Боџдановски

БРОЕВИ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Си биле двајца браќа коишто биле во странство и работеле во иста фабрика. Помладиот брат за **дваесет и пет** работни дена заработувал **илјада и сто** евра, а постариот за **дваесет и три** дена одвај земал **шестотини** евра.

- Броеви – поим;
- Членување (со сите членски форми што ги имаат именките и придавките)

Запомни!

- Зборовите што означуваат точно или приближно количество се викаат броеви.
- Броевите во реченицата претежно одат со именки.

Провери ги своите знаења!

- Во следниов прозен текст откриј ги броевите, но притоа посебно издвој ги членуваните броеви.

Пролетно утро. Точно беше осум часот и петнаесет минути кога излегов од дома. На улица сретнав едно момче на два-тринаесет години.

Во едната рака носеше еден букет од пет цветови. Петте цветови беа разнобојни и беа многу убави.

– Напиши реченици во кои ќе ги употребиш броевите: два, пет, шест и сто!

– Со зборови напиши ги броевите:

1 000 _____;

1 532 _____;

700 _____;

3 – 4 _____;

926 _____.

– Напиши со зборови кога е твојот роденден.

– Колку денови има една година?

ПРИЛОЗИ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Времето денеска и утре ќе биде убаво. Ние ќе излеземе **нагоре** над градот. Таму малку ќе прошетаме и ќе се одмориме. Со нас ќе понесеме **повеќе** јадење и чадор да не заврне дожд **изненада**.

- Показуваат: кога, каде, како и во кој степен се вршело дејството во реченицата;
- Најчесто стојат до глаголот во реченицата;
- Видови (време, место, начин и количество).

Запомни!

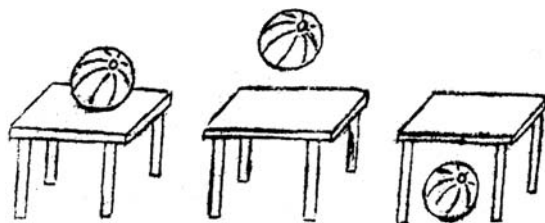
- Прилозите се зборови кои најчесто стојат до глаголот во реченицата и го определуваат времето, местото, начинот и степенот (количеството) на вршењето на дејството;
- Тие значително се разликуваат од другите зборови.

Задача:

- Напиши реченици во кои ќе употребиш по еден од следниве прилози: далеку, вчера, надолу, напладне, некако, повеќе!

ПРЕДЛОЗИ

Спореди, размисли и заклучи!

Однос помеѓу два предмета

Однос помеѓу предмет и суштество

- Показуваат некој однос;
- Не се менливи зборови;
- Значење.

Запомни!

- Предлозите се неменливи зборови кои покажуваат некој однос со предметите и суштествата во реченицата;
- Тие имаат просторно и временско значење во реченицата;
- Предлози во македонскиот литературен јазик се: од, во, зад, пред, на, со, врз, до, пред и др.

Провери ги своите знаења!

- Во следниве стихови откриј ги предлозите, а потоа напиши четири реченици со употреба на различни предлози:

Песна му пеат на нива
во лето млади жетвари,
свирки му свират со кавал
во гора млади козари.

- Во следниов текст на празните места во речениците, внеси ги предлозите.

Беше недела. Повеќе граѓани беше излегле ____ парк. Отидовме и ние. Таму се видовме ____ многу другарчиња ____ училиштето. ____ паркот се шетаваме ____ зелените тревни површини. Оеднаш ____ градот забележавме густе облаци и за да не наврнеме, си дојдовме дома ____ мракот.

АТРИБУТ И АПОЗИЦИЈА

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Овде је мрачно и мрак м’обвива
и **темна** м’гла земја покрива,
мразој и снегој, и пепелници,
силни ветришча и вијулици,
колку м’гли и мразој **земни**
а вгр’ди студој, и мисли **темни**.

К. Миладинов

– Константин Миладинов,
авторот на познатата песна
„Т’га а југ“, е роден 1830г. во
Струга.

– Двајцата браќа, **Константин**
и Димитар Миладинови,
умреле 1862 година во
Цариградските зандани.

– Со најубавата песна на К.
Миладинов, „Т’га за југ“,
секогаш почнуваат
„Струшките вечери на
поезијата“.

- Функцијата на атрибутот и апозицијата во реченицата;
- Местото на атрибутот и апозицијата во реченицата;
- Правопис.

Запомни!

- Атрибутот и апозицијата се именски додатоци кои ја појаснуваат
именката и ѝ даваат поточна определба;
- Со реченицата и со нејзините додатоци се занимава синтаксата.

Провери ги своите знаења!

- Во следнава песна откриј ги атрибутите:

РОДНИОТ ЈАЗИК

Родниот јазик е бисерен бердан
од зборови – плодови сочни,
мислите тие ти ги редат
во слики јасни и точни.

Тој е вруток непресушен, вечен,
низ бистри капки – зборови течат.
Жубори, клокоти, свони, се лее,
ко јасна свезда секој збор грее.

Тој ни е завет од дедовците
како тламникот на огништето.

Чувај го како црквата во очите –
без јазик си никој и ништо.

Видоје Подгорец

– Во следниве четири реченици недостасува апозицијата. Препиши ги реченициве и дополни ги со потребните апозиции.

1. Главниот град на Република Македонија, _____, на 26 јули 1963 година го зафати голем земјотрес.
2. Парис, _____, има многу знаменитости.
3. Илинден, _____, секоја година свечено се прославува во целата Република Македонија и во дијаспората.
4. Гоце Делчев, _____, е роден 1872 година во Кукуш.

ПРИЛОШКИ ОПРЕДЕЛБИ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Вчера изненада со моите родители отидовме на излет. Оттаму донесовме неколку убави планински цветови. Мајка ми, кога се вративме, веднаш ги стави во вазна со вода.

- Видови прилошки определби:
- а) за време (кога?);
 - б) за место (каде?);
 - в) за количество (колку?);

Провери ги своите знаења:

– Во следнава басна откриј ги сите видови прилошки определби!

ЛАВОТ И ГЛУШЕЦОТ

Додека лавот спие на една лединка, еден глушец му претрчал преку устата. Веднаш лавот се разбудил, го фатил и се подготвил за јадење. Но глушецот го замолил да не го јаде поради добрината што тој ќе му ја направел. Тогаш лавот многу се насмеал и го пуштил. По кусо време лавот навистина се спасил со помош на глушецот. Имено, ловците поставиле мрежа за да го фатат. Глушецот го чул како тажно офка во мрежата, дошол тука, брзо го прегризал јажето и откако го ослободил, му рекол:

– Ти тогаш многу ме исмеа, поради незнаењето дека можам да те спасам. Сега знај дека и кај глушецот постои благодарност.

Езој

ДИРЕКТЕН И ИНДИРЕКТЕН ГОВОР

Прочитај, спореди, размисли и заклучи!

а) УЧЕНИОТ СИН

Синот на еден селанец учел в град. За летниот распуст тој си идел в село.

– Синко, му рекол еднаш татко му, земи ја вилата и ајде на лвада да го собереме сеното.

На сина му не му се работело и рекол:

– Јас толку многу науки учев во градот и сите селски зборови ги заборавив. Не знам што е тоа вила.

По малку време синот тргнал кон плевната и се сопнал на една вила што била исправена крај сидот. Таа паднала и го удрила по глава. Тој се фатил за глава и рекол:

– Кој ја оставил овде оваа вила?!

– Многу арно ти се стори! – рекол татко му. – Од вилата треба да се научиш дека најголемата наука е никогаш да не заборавиш да работиш.

б) УЧЕНИОТ СИН

Синот на еден селанец учел в град. За летниот распуст тој си идел в село. Татко му му рекол на синот да ја земе вилата и да одат на ливада да го соберат сеното.

Синот му рекол дека в град научил многу науки и сите селски зборови ги заборавил и не знаел што е тоа вила.

По малку време синот тргнал кон плевната и се сопнал на една вила што била исправена крај сидот. Таа паднала и го удрила по глава. Тој се фатил за главата и рекол кој ја оставил тука таа вила. Татко му му рекол дека многу арно му се сторило и дека од вилата ја научил најголемата наука и никогаш не треба да заборави да работи такви селски работи.

– Поим за директен говор;

– Поим за индиректен говор;

– Правопис.

Запомни!

Директен говор е кога раскажувачот ги пренесува тугите зборови какви што биле, односно онака како што ги изговорило лицето.

Индиректен говор е кога раскажувачот ги пренесува тугите зборови со извесни промени во формата, но не и на содржината.

Провери ги своите знаења!

– Следниве две реченици од директен трансформирај ги во индиректен говор и обратно!

1. Никола се врати од училиште и весело рече: „Мамо, утре целото одделение организирано одиме на излет.“

2. Дедото на својот син му рекол да појде во продавница и да му купи весник.

– Текстот што следува, трансформирај го од директен во индиректен говор.

Таткото му рекол на својот син:

– На, синко, за 100 денари купи ми маслинки.

– Што да купам, алва? – рекол синот.

– Не алва, туку маслинки! – му рекол повторно дедото.

– Алва! – пак, рекол синот.

– А, бре, маслинки, ти велам!

– А, алва?!

– Да те земе ѓаволот сосе таа твоја алва. Зар тебе толку многу ти се јаде алва.

ПРАВОГОВОР И ПРАВОПИС

УПОТРЕБА НА ИНТЕРПУНКЦИСКИ ЗНАЦИ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

1. Дедо ми чита весник.

2. Синко, колку часови имате утре?

3. Оф, како се чувствувам заморен!

4. Елена на мајка си ѝ рече: „Мамо, попладне ќе одам кај мојата другарка.“

– Правоговор;

– Правопис;

– Интерпункциски знаци – употреба.

Запомни!

– Правоговор е правилно изговарање на гласовите и на зборовите.

– Правопис е систем од јазични норми, интерпункциски знаци и законитости кои при писменото изразување треба да се почитуваат.

– Македонскиот правопис е донесен на 7 јуни 1945 година.

Провери ги своите знаења!

– Диктат на прозен текст во кој доминираат повеќе интерпункциски знаци.

ЕДНОЗНАЧНОСТ И ПОВЕЌЕЗНАЧНОСТ НА ЗБОРОВИТЕ

Прочитај, спореди, размисли и заклучи!

1. Николина живее во голем **град**.
2. Вчера заврна дожд, проследен со голем **град**.
3. Од оџакот излегуваше густ **чад**.
4. Пожарот беше проследен со густ **дим**.
5. Пред дваесет години бев многу **млад**, а сега сум многу **стар**.

– Синоними – поим;

– Хомоними – поим;

– Антоними – поим.

Вежби за повторување и проверување!

– Откриј ја повеќезначајноста на зборовите во следниве реченици:

1. Васе редовно ја одржува косата за поубаво да коси, а Јана редовно ја одржува косата за поубаво да ѝ стои.
2. Јас треба да цртам на блок „5“, па затоа брзам да стигнам до зградите на блок „5“, зашто ги заборавав боиците.

– Напиши по две реченици со употреба на синоними и антоними.

НОВОСОЗДАДЕНИ ЗБОРОВИ

(НЕОЛОГИЗМИ)

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

1. Тој одамна работи на **компјутер**.
2. Насе има голем **авторитет**.
3. Тој со години негува **афинитети**.
4. Маре има македонско **државјанство**.
5. **Видеото** одамна не сме го употребиле, зашто имаме **дивиди**.

Неологизмите се новосоздадени зборови кои со текот на времето навлегуваат во јазикот и го збогатуваат.

Задача!

– Напиши реченици со следниве неологизми: дрворед, вработување, бран, компромитиран, легално, стремеж, полет и илегално.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМИ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

1. Бев во Драмски **театар**.
2. Секој факултет има **декан**.
3. Татко ми е професор по **филозофија**.

– Интернационализми се зборови кои постапно навлегуваат во секој јазик и се приспособуваат на средината и условите на тој јазик. Тие зборови се среќаваат во сите развиени стандардни јазици, па затоа уште се викаат и меѓународни зборови.

БИДИ КРЕАТИВЕН И КОНЦИЗЕН!

Културата на писменото и усното изразување (раскажување, прераскажување, опишување и известување) ќе биде дадено низ страниците под името: **Биди креативен и концизен**. За таа цел ќе бидат дадени задачи од секојдневниот живот на учениците, настани, гледани ТВ – филмови и ТВ – емисии, претстави, посети, прочитани книги, замислено патување во вселената и сл. Во врска со тоа се користат и текстови како инспирација (поттик) за пишување. За илустрација еве еден прилог:

ВСЕЛЕНСКИ РАЗГОВОРИ

– Ало, земја,
овде „Снежана“ –
космичка станица!
– Ало, „Снежана“,
примено е! Сè е вред!

– Ало, „Марс“,
овде Вера Мими!
Телеграма прими:
Стоп!
Со научници смели

Во скафандери бели.
Стоп!
Ало, Мими и Вера!
Врската е грешна.
Овде Венера!

Томе Боѓдановски

ЛЕКТИРА

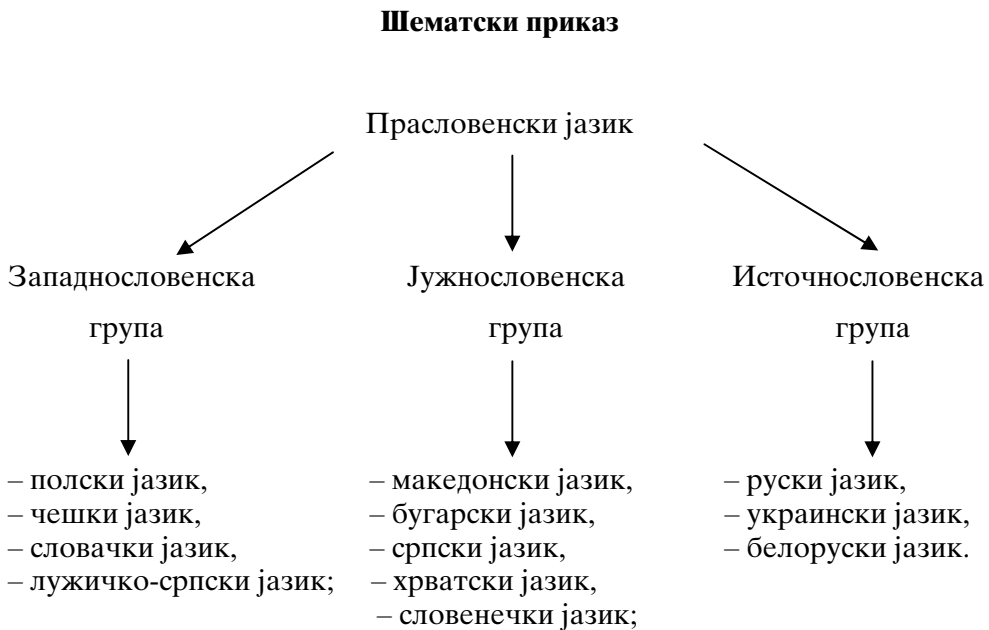
Разговараме – заклучуваме:

- Насловот на книгата;
- Авторот;
- Темата;
- Содржината;
- Ликовите и нивните постапки;
- Идејата;
- Заклучок.

ТРЕТА ФАЗА

ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

- Во Р. Македонија средство за општење е македонскиот литературен јазик;
- Потекнува од прасловенскиот јазик, односно од јазикот на Словените;
- Тој е најблизок со јужнoсловенските јазици;
- За најстар јазик на Словените се смета старословенскиот јазик.

**НИЗ СТРАНИЦИТЕ НА МАКЕДОНСКИТЕ
ПИСАТЕЛИ КОИ ПРВИ ГО ВОВЕЛЕ
НАРОДНИОТ ЈАЗИК ВО УЧИЛИШТАТА**

- Кирил Пејчиновиќ;
- Теодосије Синантски;
- Јордан Хаџи Константинов – Џинот.

КИРИЛ ПЕЈЧИНОВИЌ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Кирил Пејчиновиќ – Тетоец е меѓу првите претставници коишто го вовеле народниот јазик во црквите и училиштата во XIX век. Се претпоставува дека е роден 1770/71 година во Теарце, кај Тетово. Отишол во Света Гора во манастирот „Хилендар“, каде што се закалуѓерил. Во својот живот работел во манастирот. Подоцна отишол во родното место каде што го обновил манастирот „Св. Атанас“ во Лешок.

Тука останал до крајот на својот живот, односно до 1845 година. Познати негови дела се: „Огледало“, „Утешение грешним“, „Житие кнеза Лазара“, книги со црковна содржина, напишани на

народен јазик во кој се одразува тетовскиот говор. Познат е и неговиот надгробен епитаф кој е прв обид за пишување стихотворба во македонската литература на македонски народен јазик.

Прилози:

Надгробен епитаф

„Теарце му негово рождение,
Пречиста и Хиландар посрижение,
Лешок му е негоо воспитание,
под плочава негоо почивание.
От негово свое отшествие,
до Христово второ, пришествие,
молит вас браќа негои љубимија
хотјаштија прочитати сија,
да речете: Бог да би го простил,
зере у гроб црвите ги гостил.

Кирил

Овде лежи Кирилово тело
у манастир и у Лешок село.
Да Бог да за доброе дело.

УТЕШЕНИЕ ГРЕШНИМ*(извадок)*

... Слушајте, христиани, мајка како се почестует и за хатир нојзин может и најголема љутиња да отфрлит от себе. Како некое време во стари Рим, имаше еден цар, име му беше Кориолан, и негова мајка – името и беше Ветуриа. Того кнез го напудиа граѓаните без кабает. И он отиде во чужда држава, узе војска многу и се врати пак на Рим, да биде да тепат граѓаните без милост, да не пожали ни малого ни големого, ни мужко ни женско, все под сабла да постелит.

ТЕОДОСИЕ СИНАИТСКИ**Прочитај, согледај, размисли и заклучи!**

Теодосие Синаитски се претпоставува дека е роден 1850 година во Дојран. Се викал Теохар, но подоцна отишол на полуостровот Синај, каде што станал старешина на манастирот и во спомен на тоа се нарекол Синаитски. Разговарал со многу Македонци и собирал милостина од нив.

Едно време работел и во Солун, каде што се запознал со Кирил Пејчиновиќ и Јордан Хаџи Константинов – Џинот. Во Солун ја отворил првата печатница (1837 година), која подоцна се опожарила, но со помош на Пејчиновиќ ја обновил, но повторно (1844 година) ја опожариле.

Последните години од животот се вратил во родниот грд и работел како воденичар. Најпознато негово зачувано дело е Предговорот кон делото „Утешение грешним“ од Кирил Пејчиновиќ во кое укажува за значењето на народниот јазик со што го отворил срцето на македонскиот народ за просветување.

Прилог:**ОД ПРЕДГОВОРОТ НА „УТЕШЕНИЕ ГРЕШНИМ“***(извадок)*

... И кога ќе читате во таја книжица, да хвалите и да благодарите Бога оти е дал таков учител во време наше и да молиме па на Бога и господа нашего Исуса Христа и на Пречистија матер јего да будеме вси православни наследници со всеми благоугодившиму Богу и да славиме име все светое его оца и сина и светаго духа амин.

Провери ги своите знаења!

1. Која е улогата и значењето на Кирил Пејчиновиќ и Теодосие Синаитски?
2. Кои дела ги напишал Кирил Пејчиновиќ?
3. Што направил Пејчиновиќ пред крајот на својот живот?

ЈОРДАН ХАЦИ КОНСТАНТИНОВ – ЦИНОТ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Јордан Хаџи Константинов – Цинот е еден од најактивните дејци на преродбата во Македонија. Роден е 1820 година во Велес. Образованието го завршил во Велес и во Скопје. Активно работел за образованието на македонскиот народ иако бил повеќепати клеветен од тие што го ширеле туѓото влијание (грчко, бугарско и српско), но никогаш не подлегнал. Секогаш верувал во утрешниот ден за подобар живот.

Цинот бил просветител на децата во Македонија. Умрел 1882 година во својот роден град. Тој е прв македонски драмски писател на пиеси „Минерва и девет музи“, „Басна“ и „Училиште и учение“ и др. Исто така пишувал стихотворби, афоризми, патописи и сл.

Прилог:

Афоризми:

1. Многу жално ми е, зашто не сја познах сам себе.
2. Живим, но кога никакво добро да сотворам не можам, зашто ми е таковија живот?
3. Зашто ми пројде толико време кое не могох да го познајам? – Знак е да јошт не сам се познал.
4. Каква е пријателштина между смрти и животе?
5. Д’неска сам изгубен! Не треба се бојати. Зашто дрвото планинско ако би права греда било, не би го делкале.

КРСТЕ ПЕТКОВ МИСИРКОВ

„За македонцкиџе работи“

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Крсте Петков Мисирков е основоположник на македонскиот јазик, роден 1874 година во Постол, Ениџе – вардарско, каде што учел основно училиште до шесто одделение на грчки јазик. Се школувал во Солун, Софија, Скопје, Белград и Шабац. Студирал во Русија. Се враќа во својата татковина и работи како професор во гимназијата во Битола. Негово најважно дело е „За македонцките работи“, објавено 1903 година во Софија. Делото е опожарено од страна на бугарските власти, затоа што во делото Мисирков ги застапувал интересите на македонскиот јазик. Во делото Мисирков го разработува прашањето за воведување на **македонскиот јазик**. Умрел 1926 година во Бугарија. Заслугата на Мисирков за Македонците е голема, затоа што уште оттогаш тој го започнал интересот за кодификација на македонскиот јазик.

Прилог:

„ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ“

(извадок)

... Околу централното наричје требит да се групираат сите наши научни и литературни сили, за да го очистат и обогатат со сокроишча од дружите македонцки наречија и да создадат од него и једен убав литературен јазик. На него требит да се создадит једна сколијцка, научна и убаа литература, за да можит преку ниф да се раширит низ цела Македонија во вид на литературен јазик, кој шчо ќе изместит од неја пропагандцките јазици.

Мислата кон нашиот јазик е наш долг, наше богатство и право. Ние сме должни да го милуваме нашиот јазик, зашто тој е наш, исто како што е наша татковината...

Задача:

– Прочитај ја првата статија од книгата „За македонските работи“, а ако можеш и целата книга.

Провери ги своите знаења!

1. Во кој период живеел и работел Мисирков?
2. Во што се состои големото значење на Мисирков за Македонците?
3. На кој говори е заснован македонскиот литературен јазик?
4. Од колку статии се состои неговото значајно дело?

БЛАЖЕ КОНЕСКИ

како лингвист

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Блаже Конески е познат како поет, лингвист и научник во македонската книжевност. Тој е основоположник на современиот македонски литературен јазик и неговото име е тесно поврзано со создавањето и озакопувањето на македонскиот литературен јазик. Роден е 1921 година во с. Небрегово, недалеку од Прилеп каде што завршил основно училиште. Гимназија завршил во Крагуевац, а славистика студирал во Белград и Софија. Конески во Скопје работел како професор на Филозофскиот факултет од неговото основање (1946). Бил претседател на Сојузот на писателите на Југославија. Неговата заслуга за македонскиот јазик е огромна, бидејќи повеќе дела посветил за јазикот на македонскиот народ. Ја напишал Граматиката на македонскиот литературен јазик (I и II книга), и делото Историјата на македонскиот јазик. Коавтор е на Македонскиот правопис со правописен речник, редактор е на Речникот на македонскиот јазик. Напишал и голем број книжевни дела од областа на прозата и поезијата. Умрел 1993 година во Скопје.

Задача:

– Настојувај да ги прочиташ најпознатите песни на Блаже Конески: „Тешкото“ и „Везилка“ и размисли за што пее авторот во нив!

ОБЕЗВУЧУВАЊЕ НА ЗВУЧНИТЕ СОГЛАСКИ НА КРАЈОТ ОД ЗБОРОВИТЕ

Прочитај, спореди, размисли и заклучи!

Изговараме

брек
леп
нош
грат
снек
сит
вос

Пишуваме

брег
леб
нож
град
снег
сид
воз

- Настанува гласовна промена при изговорот на звучните согласки на крајот од зборовите;
- Звучните согласки на крајот од зборот се изговараат како незвучни;
- Настанува обезвучување.

Запомни!

- Звучните согласки на крајот од зборот се изговараат како безвучни, а се пишуваат како звучни;
- Обезвучување е гласовна појава која при усното изразување звучната согласка на крајот на зборот се изговара како безвучна;
- За полесно да сфатиш дали на крајот од зборот треба да напишеш незвучна или звучна согласка, именката стави ја во множина или членувај ја со што ќе дојдеш до реалната вистина. Примери: леб – лебови – лебот; снег – снегови – снегот итн.

Провери ги своите знаења!

Обиди се гласно да ги изговориш истакнатите зборови во овој текст, а потоа, ако мислиш дека се направени грешки во пишувањето, поправи ги.

Татко ми работи во **друк грат**. Тој мора да стигне навреме на работа и кога е голем **стут, грат, мрас** и **снек**. Фабриката во којашто работи се наоѓа на еден мал **брек**, во чија близина има еден голем стар **дап**. Кога ќе дојде, секогаш во торбата носи убав, бел **леп**, а од десниот **цеп** вади и редовно ми дава некоја бонбона.

ОТСТАПУВАЊЕ ОД ТРЕТОСЛОЖНОТО АКЦЕНТИРАЊЕ

Прочитај, согледај, размисли!

- **Годинава** заврши.
- **Годинава** ќе одиме со моите родители кај вујко ми во Р. Македонија.
- **Одејки** по улица се сретнав со Елена.
- Тој има голема **култура**.
- Весна има нов **компјутер**.

– Отстапување од третосложното акцентирање има:

- кај некои прилози за време (**летово**, **зимав**а);
- кај глаголскиот прилог (**читајки**, **одејки**, **пишув**ајќи и др.);
- кај некои туѓи зборови, а се во служба на македонскиот литературен јазик (**култура**, **ателје**, **компјутер** и др.).

Задача:

– Напиши реченици во кои ќе употребиш по еден од следниве зборови, но пред тоа правилно акцентирај ги: жетон, седејки, летово, интервју, литература.

ПРАВИЛА КОГА ИМЕНКАТА НЕ СЕ ЧЛЕНУВА

Разговараме – заклучуваме:

- Сопствените именки не се членуваат (Марија, Делчев, Петкоски, Скопје, Охрид и др.) бидејќи тие сами по себе се определени.
- Може да се членуваат сопствените именки кои означуваат прекари (**Левката**, **Мучето**, **Пиперката** и др.);
- Општата именка не се членува кога се наоѓа пред личното име и означува некое својство (**доктор** Ване, **професор** Стојан, **мајстор** Благоја и др.);
- Именката не се членува кога пред неа се наоѓа некоја показна замена (овој човек, онаа клупа, тоа дете и др.);
- Не се членува општата именка употребена со зборчињата: **за** и **по** (Клиника за **нос** и **грло**, испитот по **хемија** и др.).

Задача:

Откриј ги нечленуваните именки во следнава песна:

МАЈКА

Клета е мајка тргнала,
тргнала леле писнала,
низ таа Руен планина
за прво чедо Никола.

Де гиди, сине, Никола,
крвава рано на срце.
Излези, сине, не чекај,
страдна си мајка пречекај.

Коле Неделковски

**УПОТРЕБА НА ДОЛГИТЕ И КРАТКИТЕ ФОРМИ ОД
ЛИЧНИТЕ ЗАМЕНКИ**

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

- Од **тебе** зедев сто денари.
- До **вас** седнав.
- Со **него** отидов в град.
- Пред **него** рече дека ќе дојде.
- Од **нив** побарав помош.
- **Нему му** реков да помогне.
- **Неа ја** сретнав на улица.
- **Него го** прашав кај живее Александар.
- Подавајќи **ја** топката паднав.
- Викни **ги** да влезат.
- **Го** повикав да дојде.

– Долгите форми од личните заменки се употребуваат во следниве случаи:

- а) кога пред нив стои предлогот: од, до, со, пред, на, под, без, кај и сл.;
- б) во почетокот на реченицата;
- в) во давање благословување и клетви (Блазе **тебе!** Тешко **мене** и сл.).

– Кратките форми од личните заменки се употребуваат:

- а) во почетокот на реченицата;
- б) во заповедни реченици;
- в) заедно со долгите заменски форми.

Запомни!

– Долги форми од личните заменки се: тебе, мене, него, вас, неа, нему, себе, нас, вас, нив и сл.

– Кратки форми од личните заменки се: те, ме, го, ја, ве, му, не, им и сл.

Провери ги своите знаења!

Следниов прозен текст препиши го во твојата тетратка, притоа, напиши ги испуштените кратки заменски форми:

Рибарот ____ притера својот чун сосема до брегот, се наведе и ____ виде рибите што даваа последни знаци на живот. Рибарот со својот другар ____ поделија рибите.

Постариот рибар ____ ____ подаде рибите и веднаш ____ веслачката и замина.

ИЗВИЦИ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

- **Еј**, мајсторе го созида ли оџакот?
- **Оф**, што да првам сега!
- **Ту, бре**, уште го нема да дојде!
- **Бум**, падна таванот од собата!
- Иако ветерот силно свиреше, **фи – у – у**, ама селанецот одеше по потот и гласно викаше по коњот: **Ди – и – и!**

– Извиците се неменливи зборови;

– Тие служат:

- а) за искажување некакви чувства (радост, страв, болка, чудење и сл.);
- б) за искажување внимание;
- в) за поддржување гласови од природата;
- г) за терање на животни;
- д) за довикување.

Запомни!

Извиците се вид неменливи зборови со кои се искажуваат некои чувства, гласови од природата, или да се обрне некое внимание и сл.

Провери ги своите знаења!

Во следнава народна приказна откриј ги извиците!

МАЈСТОРОТ ШТО ГО ТУРНАЛ ОЌАКОТ

Еден мајстор му правел на некој човек оџак. Пред да ја доврши работата, оџакот почнал да се навалува. Мајсторот го потпрел со плеките и почнал да вика.

– Еј, домаќине! Еј, домаќине! Оџаков го направив. Дојди горе да ми платиш!

– Слезидолу, мајсторе, ќе ти платам!

– Море, носи пари ваму или ќе го турнам!

– Слезидолу, бре мајсторе, ќе ти платам колку чини.

Мајсторот не можел повеќе да издржи, се потргнал и оџакот паднал.

– Трас, бррр! – се слушало на покривот од куќата.

– Ах, што ми направил! Леле, аир да не видиш, бре мајсторе!

– Кога ти велев да донесеш пари, ти не слушаш и биди сега без оџак, – одговорил налутено мајсторот.

Народна ѝриказна

Задача:

Напиши реченици со употреба на следниве извици: оф, леле, их, ах, иш, кикирику и ај.

СВРЗНИЦИ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

- Јас во ранецот носам: книги, тетратки, молив, пенкало **и** гума.
- Бисера пишува, **а** Костадин чита.
- **Штотуку** засвонив, Дамјан веднаш излезе.

- Сврзниците се зборови кои имаат за цел:
 - а) да поврзат два непосредни збора во реченицата;
 - б) да поврзат две прости реченици што се во состав на една сложена реченица.
- Можат да се најдат во почетокот и во средината на реченицата;
- Сврзници се: а, но, и, додека, иако, откако, штотуку, дека, или, за да и др.

Запомни!

Сврзниците се вид неменливи зборови кои вршат функција да поврзат два непосредни збора во реченицата или да поврзат две прости реченици во состав на една сложена реченица.

ЧЕСТИЦИ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

- И Филип **нека** дојде со нас.
- **Ќе** дојдеш **ли** кај нас?
- Еднаш, **барем**, да поиграш со мене!
- **Зарем не** ти е грев за мене?
- Вие **ни** требате да **ни** помогнете.
- **Еве** ти го гостинот дојде.
- Јас **би** донесол нешто за вас за јадење.

- Служат за истакнување или определување на други зборови во реченицата, а може и заповед;
- Служат за образување на некои граматички форми;
- Можат во реченицата да се најдат во средината и на почетокот.

Провери ги своите знаења!

Во ова писмено искажување на еден ученик откриј ги честиците, сврзниците, предлозите и прилозите. За попрегледно да биде, тоа стори го во табелава што ти е дадена:

ИЗЛЕТ

Во едно пролетно попладне изненада излегов в град. Таму се најдов со еден мој соученик. Тој ми рече: – Леле, како ме боли главата! Ах, добро што се видовме. Ај, одведи ме во амбуланта на лекар! Сигурно ќе ми помогне лекарот.

– Веднаш! Нека биде така! – му реков и тргнавме.

Штотуку стигнавме до амбулантата, лекарот одма од прозор нè виде и веднаш излезе за да нè пречека.

Ред. бр.	Честици	Сврзници	Предлози	Прилози

МОЖЕН НАЧИН

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Јас **би** сакал да дојдам кај тебе, но немам време. Кога **би** дошол, **би** поразговарале за Република Македонија и **би** ја **нашле** на карта. Меѓутоа, од твојата библиотека **би** прочитале нешто за Крушево и за Илинденското востание, но **би** напишале и убав состав за Македонија.

– Можниот начин покажува дејство кое за да се изврши е потребен некој услов. Тој услов се поставува само во контекст на реченица;

- Најлесно се препознаваат по честицата **би**;
- Се употребува за искажување некој услов;
- Може да се менува по лица, род и број;

Провери ги своите знаења!

– Во следниве стихови подвлечи ги зборовите што искажуваат можен начин.

„Би сакала, синко глас да ти слушнам,
да потече љубов ко огнена лава.
би сакала в преград мајкин да те слушнам
и би милувала долго твоја руса коса.”

– Напиши три реченици во кои ќе биде искажан можниот начин.

ЗАПОВЕДЕН НАЧИН

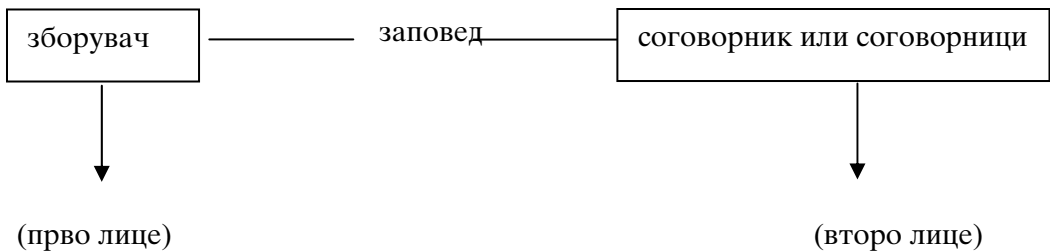
Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

„**Развивај** горо зелена,
Развивај шумо зелена,
Рашири топли пазуви,
Отвори сенка широка,
Ќе мине Делчев Војвода
Со неговата дружина.“

Народна ѝесна

– Со заповедниот начин се искажува заповед само за второ лице еднина и второ лице множина.

– Во заповедниот начин се потребни две лица:

– Заповеден начин може да биде (описно) и вака: да стане, да чита, да замините, да работите итн. Оваа заповед е **индиректна**.

– Читај – читајте, дојди – дојдете, пишувај – пишувајте и сл. е **директна заповед**.

Провери ги своите знаења!

Во следнава песна со молив подвлечете ги зборовите што искажуваат заповеден начин:

БЕСМРТНО ПИСМО

Не плачи, мајко, затрај се,
не жали, мајко, по мене,
избриши солзи крвави,
раскини црна шамија,
в раце знаме прифати,
на рамо пушка нарами,
на борба за права слобода
за нашата земја убава,
и мојта, мајко, освета!
Еј, чуј ме, мајко, почуј ме,
од тебе нема посреќна
на оваа земја пламната.

УПОТРЕБА НА ИНТЕРПУНКЦИСКИ ЗНАЦИ**Разговараме – заклучуваме:**

- Интерпункциски знаци се: точка, две точки, запирка, наводници, акцент, прашалник, извичник и др.;
- Правописни правила за интерпункциските знаци и нивна употреба.

Провери ги своите знаења!

Постави ги потребните интерпункциски знаци во следнава македонска народна приказна и акцентирај ги именките:

МРЗЛИВИОТ ОВЧАР

Еден овчар цел ден остригол само три овци. Штотуку се смрачило викнал по жена си.

Жено мори брзо запали една борина и дојди светни ми да острижам пет шеснаесет овци за еден час.

Дејди мажу, дејди душко цел ден три овци острижа па сега на светло од борина ќе си острижел пет - шеснаесет. Фали ме усто оти ќе те раскинам.

Македонска народна приказна

СЛЕАНО И РАЗДЕЛЕНО ПИШУВАЊЕ НА ЗБОРОВИТЕ

Разговараме – заклучуваме:

- Правила за слеано пишување;
- Правила за разделено пишување;
- Примери.

Провери ги своите знаења!

Во следниве реченици, поправи ги грешките што се направени за слеано и разделено пишување:

Дедо ми беше дрво делец. Живее во Р.Македонија во селото Сено кос блиску до градот Прилеп. За да на прави нешто, не сака многу да му објаснуваш. Одма сфаќа што треба да стори. Следново лето ќе одиме таму, бидејќи неговиот татко ќе одбележува сто годишнина од своето раѓање. Сигурно дедоми ќе ме однесе на Маркови кули, а повеќе време ќе престојуваме во Дојран и Гевгелија. Од Прилеп до Гевгелија ќе одиме со автомобил и ќе се движиме по широк авто пат.

РЕЧНИК И СТИЛ

ОСНОВНО И ПРЕНОСНО ЗНАЧЕЊЕ НА ЗБОРОВИТЕ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

- Филип го **испече** лебот.
 - Филип го **испече** занаетот.
 - Деспина е **итро** девојче.
 - Лисицата е многу **итро** животно.
 - Ти си многу **плашливо** дете.
 - Зајакот е многу **плашливо** животно.
-
- Зборовите при општењето можат да имаат и преносно значење и со тоа да искажуваат некоја особина;
 - Зборовите кога се употребуваат во преносна смисла, ја менуваат својата смисла, односно значење;
 - Според значењето зборовите во македонските народни творби најмногу имаат преносно значење.

Запомни!

- **Речник** е книга во која по азбучен ред се поместени зборови. А, стил, во литературата, е начин на изразување. Тој се гради со читање книги.
- **Стил** е начин на писмено и или усмено пишување.

Задачи:

- Напиши пет реченици со употреба на зборови со преносно значење.
- Во следниве стихови откриј ги зборовите што имаат преносно значење:

Еј ги ди, горо, мајко ле,
доста ми стреа правеше,
со надеж душа вртеше
и лути рани цареше.

„Мајка“, Коле Неделковски

**ОД СОБИРАЧКАТА ДЕЈНОСТ НА
МАКЕДОНСКИТЕ СОБИРАЧИ
НА НАРОДНИ УМОТВОРБИ**

- **Кузман Шапкарев;**
- **Марко Цепенков;**
- **Браќата Младеновци.**

КУЗМАН ШАПКАРЕВ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Кузман Шапкарев е следбеник на Димитрија Миладинов, којшто се занимавал со просветителска и собирачка дејност на народни умотворби. Тој бил учител, учебникар, роден во Охрид 1834 година. Образованието го завршил во Охрид и во Битола. Околу 30 години работел како учител во Охрид, Струга, Битола, Солун и Кукуш. Објавил осум учебници за потребите на училиштата во Македонија и ја напишал биографијата за Браќата Миладиновци. Од собраните голем број македонски народни умотворби во Софија објавил Зборник во 1894 година, којшто се состоел од осум книги. Умрел во Софија 1909 година. Собрал над 1300 народни песни, над 300 народни

приказни, над 700 песни, 1156 пословици, 29 детски игри итн. Тој му бил зет за ќерка на Димитар Миладинов.

Прилози:**а) Пословици:**

- Ако бидеш мост, секој ќе те газе;
- Ако бегаш од арно, ќе падниш на зло;
- Ако те лажам, да не се оженам;
- Без пари ни в рај, ни в пекол;
- Бистра водица – мирна главица;
- Јазикот коски нема, а коски крши.

б) Гатанки:

- Црвен прч во пештера лежи. (јазик);
- Душа нема – ум продава. (книга);
- Четири браќа се бркаат не можат да се стигнат. (кола);
- Две сестри се целиваат, а не можат да се видат. (очи).

в) Народни песни:

ПИЈАН ИДАМ ОД ГРАДА

Пијан идам од града,
стретив моме в ливада,
прибрав да ја целивам
прсна мома да бегат.
Јас је реков, надреков:
- Немој, моме, не бегај,
ти си мое, пак мое!
Сношчи сум бил дома ти,
ројно вино сум пило;
немав да си поплатам,
реим сабја остаив
на сабјата махрама,
на махрама хилјада,
во хилјада злат прстен.
Махрамата – татку ти,
а сабјата – брату ти,
хилјадата мајке ти,
злати прстен – за тебе,
а ти, моме, за мене!

СЛУШАЈ, ЗЕТЕ, СЛУШАЈ

Слушај, зете, слушај,
шчо ука те уче
твојо стари татко,
твојта стара мајка!
Ког ќе одиш таму,
на момино село,
на момина куќа,
на момини дворја,
тамо ќе излезе
моминијо татко,
момината мајка,
момините братја,
момините сестри;
чаша ќе ти даде!
Чаша да му земиш,
страм ти да му имаш,
а страх да му немаш!

г) Народна приказна:

БРАТ БРАТА НЕ РАНИ, ТЕШКО МУ КОЈ ГО НЕМА

Едно време си биле двајца браќа. Дури бил жив татко им, работеле како ќе речел тој: кој одел на чифлик, кој со овците. А кога умрел татко им, поголемиот се сторил домаќин, а помалиот работел, многу го слушал брата си и ретко доаѓал дома. Големиот ништо не работел, само си седел дома, пречекувал пријатели: си имал арни коњи, загари и соколи за на лов и си поминувал господски.

По неколку години тие се збогатиле уште повеќе. Големиот брат бил женет, а малиот не. Малиот си идел дома от сведен на сведен.

Еднаш на еден сведен, кога си дошол в село, го сретнале некои селани што им завидувале и сакале да им наштетат и му рекле:

„Ти не си ли син на татко ти?“

„Како не,“ – рекол тој.

„Е, кога така, зашто ти, како момок, везден си сам на работа, со овци, по поле, на тебе грми, врне, сонцето те пече – си се сторил како никој нигде, а брат ти, поголемион, си живее како господар – облечен, најаден, напиен, со чест и слава, а ти си му нему како измеќар? Ајде

речи му, да видиме, тој да оди на твојата работа, а ти да поседиш и ќе видиш дали ти е вистински брат или не?“

Малиот брат ништо не им рекол. Ама почнал да размислува. Отишол дома, преспал ноќта и утредента, кога се разбудил, го прашал брата му:

„Како помина, брате, ноќеска? Дали спиеше лесно?“

А тој му рекол:

„Ах, брате! Око не сум клал.“

„Зошто?“ – го прашал големиот.

„Е, толку години, откако умре татко, ја сум ден и ноќ, сè надвор, под ведро небо; дома си идам еднаш на годината; со никого не се познавам, ни пријател имам, ни душман имам. Дали ќе дојде време и јас да се удомам – да се оженам и јас како тебе? Како ќе гледам куќа, кога никого не познавам и од куќната работа не се разбирам? Тоа мислејќи, саноќ не сум заспал и помислив да те помолам тебе, да се смениме со работиве: јас некоја година да поседам дома, а ти да појдеш на мојата работа!“

„Мошне арно, брате“, рекол поголемиот брат, преправајќи се дека божем не се налутил: „да останеш ти, а јас ќе појдам на твојата работа; туку уште денеска да појдам на лов и да ручаме заедно; а од утре ќе се размениме!“

Скокнал од лутина и отишол да си го постегне коњот и во коњушницата ја повикал жената и ѝ рекол:

„Слушај ваму! Јас ќе појадам денеска на лов и на брат ми му реков оти ќе си дојдам за ручек; ама само ти да знаеш, нема да си дојдам за ручек; а ти ќе испечеш едно јagne, ќе му туриш внатре отров, ќе ја ставиш софрата и ќе го поканиш брат ми да руча. И види ваму! Кога ќе се вратам околу ужина, ако не слушнам да тажиш во куќава, главата ќе ти отиде!“ Така ѝ рекол на жена си и потоа си го јавнал коњот и заминал заедно со загарите и соколите.

Задача:

Настојувај да ја пронајдеш оваа народна приказна и целосно да ја прочиташ, но пред тоа обиди се со свои зборови, по твоја замисла да ја продолжиш содржината и да ѝ дадеш крај.

Провери ги своите знаења!

- Оваа приказна е реалистична. Зошто?
- Кој ги влошил односите меѓу двајцата браќа? Кои се причините за тоа?
- Кои се главните ликови во оваа приказна?
- Што можеш да кажеш за постапката на постариот брат спрема помладиот?

МАРКО ЦЕПЕНКОВ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Марко Цепенков е еден од највидните македонски собирачи на народно творештво. Тој е роден во Крушево, 1829 година. До својата петнаесетгодишна возраст со татко му живеел во Охрид и Струга. Писменоста ја стекнал во грчки ќелијни училишта. Во 1844 година дошле да живеат во Прилеп каде што Цепенков чиракувал кај терзии. Токму тука се запознал со Димитар Миладинов, којшто учителствувал во градот, и му дал поттик на Марко Цепенков да собира народни умотворби. Во 1888 година Цепенков отишол да живее во Софија каде што ги објавил собраните народни умотворби. Само тогаш излегле над 500 страници од тие собрани народни умотворби. Марко Цепенков покрај тоа што бил собирач на народни умотворби, бил и голем раскажувач. Знаел да раскажува за судбината на својот народ. Умрел 1920 година во Софија.

– Прилози:

а) Народни приказни:

ЖЕНАТА ШТО САКАЛА ДА МЕСИ ЗЕЛНИК БЕЗ БРАШНО И БЕЗ МАСЛО

Една жена си имала едно дете од седум-осум години.

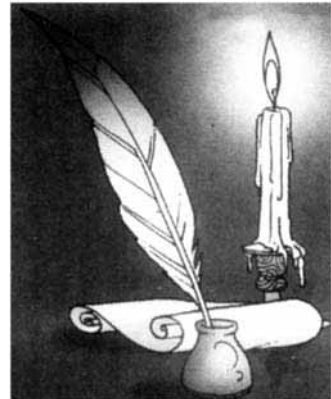
– Ах, бре чедо, да имав троа брашно и масло – му рекла – тики да направев зелник, со едни витки големи, така толкаи, па да си ручавме, па ќе се скиневме вода пиејќи.

Детето ја гледало мајка си право в уста, небаре таа навистина ќе му меси зелник и ѝ рекло:

– Е, мајко, кога ќе месиш, па кога ќе си скршам од витката така толкаво парче за да си јадам ...

– Како бидувало да скршиш толкаво парче, ненаситнику, мало парче се крши, неранимајко еден! – и му врзала една шлаканица преку уста.

Детето се расплакало, куќата се кривала! Го чул татко му од бавчата каде што работел, дотрчал да види зошто плаче детето.

– Што плаче детето, кој го тепа?

– Што ако плаче, нека седи мадро, нека не крши витки големи, за да не го тепам.

Мајката му раскажала за зелникот, како сакала да го меси и зошто го тепала.

Таткото се разлутил:

– Зошто не го оставиш детето да си јаде витки какви што сака и да ми расне? Сега ќе видиш ти ... Зел еден стап и грабнал да ја тепа жената. Спискала жената, целото маало го собрала.

– Море човеку, застани! Што сторила женава што ја тепаш? – го прашале соседите.

Мажот се разбрал и ја оставил да раскаже за работата со зелникот.

Откако го чуле тоа, соседите се изнасмеале:

– Е, е, е, на нероден Петко – капа му купиле!

ЛИСИЦАТА НА СУД

Ја суде ле лисицата затоа што од еден селски кокошарник украде неколку кокошки.

– Не сум виновна, чесен збор! – почнала да се брани таа, – Можам и да докажам. Во тоа време јас бев во друг кокошарник.

– А имаш ли сведоци? – ја прашал судијата.

– Сведоците ги изедов! – одговорила лисицата.

б) Народни пословици

– Кај што текло, па ќе течи;

– Кај сила правина нема;

– Милоста милос носит;

– От куќен арамија Госпо да те чува;

– Со сила убавина не бидува;

– Господ забава, ама не заборава;

– Еден камен што се тркала не фаќа трева;

– Правината се танчи и не се кини;

– Кој си ја има мувата на капата, си ја бркат;

– Нероден Петко му купиле капа;

– Се стркалало тенцерето, си го нашло капакот;

– Со деца не се срка маштеница;

– Ќотегот излегол од рајот;

– Магарина печалеле, коњи јаделе.

БРАЌАТА МИЛАДИНОВЦИ

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Димитар Миладинов (1810 – 1862) е главната личност на македонската преродба. Тој бил воспитувач на целата генерација преродбеници на која ѝ припаѓа и неговиот помлад брат Константин Миладинов – Григор Прличев, Рајко Жинзифов, Кузман Шапкарев, Ѓорѓија Пулевски и др. Бил учител во повеќе места во Македонија и собирач на народни умотворби. Заедно со братот Константин го оформил познатиот „**Зборник**“ на народни умотворби отпечатен во 1861 година во Загреб.

Константин Миладинов (1830 – 1862) основоположник на новата македонска поезија, поет кој објавил мал број песни, но со кои македонската литература ги добила своите темели.

Песните на Константин: „Т’га за југ“, „Голапче“, „Желание“, „Думание“, „Бисера“, „На с’нцето“, „Клетва“, „Не, непијан“, „Скрсти“, „Сираче“ и „Еѓптин делија“ заедно со „**Зборникот**“, што го подготвил и го издал со својот брат Димитрија, претставува капитално дело за Македонците и тоа има над 510 страници.

Прилози – од „ЗБОРНИКОТ“ на Браќата Миладиновци:

а) Народни песни

НЕВЕСТА И МОМЧЕ РАБОТНИ

Момче невеста фалеше:
„Имам невеста работна
на ден си нишка тегнеше,
недела кадела вретенце,
а во месецот пасменце,
и на година платненце!“
Там дека мома предеше,

Невеста момче фалеше:
„Имам си момче работно,
на ден ми бразда ораше,
а во недела леичка,
и во месецот погонче,
а во година навичка“.
Там дека момче ораше,

тешка е дремка нападна,
 бутна си урка в пепелот,
 та легна мома, та заспа.
 Пустата урка никнала,
 родила дренки зреани!
 Како се мома разбуди
 зрели се дренки назоба.

пуста го дремка нападна,
 закачи рало сред нива;
 пустото рало крушово,
 родило круши зреани!
 Кога се момче разбуди,
 зрели се круши најаде.

ПОВЕЈ МИ, ПОВЕЈ, ВЕТРЕ МЕГЛЕНЕ

Повеј ми, повеј, ветре Меглене,
 По море силен, по поле ладен;
 Да ми оладиш бели аргати;
 По поре силен, по гемиџии.

ЖНАЛА МАРА ЖОЛТО ПРОСО

Жнала Мара жолто просо,
 Поминале кираџии.
 Едно мало кираџивче,
 Тоа Маре је велеше:
 „Ајде да се натжниваме,
 Ако тебе те натжниам,
 Да ми даиш кован гердан;
 Ако мене ме натжниеш,
 Ке ти даам брза коња.“

И Мара му говореше:
 „Ако тебе ја натжниам,
 Не ти сакам брза коња,
 Туту тебе добар јунак
 Добар јунак да те земам.“
 Си фатиле да жнијеет;
 Жнала, жнала бела Мара,
 Жнала, јунака натжнала,
 И јунака си го зела.

б) Народни пословици

1. Как' ќе солиш так ' ќе сркаш.
2. Тумба, тумба за три дни, оф леле за сè дни.
3. Как' ќе дробиш, так' ќе јадиш.
4. Страдна мајка за келјаго сина.
5. Кој праит палица – за својата главица.
6. Каква глава – таков брич.
7. Зол трн, зла копачка.
8. Рани куче да те лаит.

в) Народни гатанки

1. Иво се водит со девет нози, и однапред одит, и назад одит, сам бог се чудит како се возит. (рак)
2. Осуќен, досуќен, три девет кожуќен. (кромид)
3. Кусо мече дрен тресит. (чешел)
4. Ж’лти прасци в тиња лежат. (расол)
5. Копам дупка до колена. (скорни, високи чевли)
6. Кусо прасе по рид пасит. (брич)
7. Д’лга Неда сенка нема. (река)
8. Виено, плетено, на судни м’ки калаено. (верушки)
9. Љута кучка в тланик лежит. (киселина)
10. Д’лг Тодор без коски. (чад)

г) Залагалки

ПАТОР, ПАТОР НОЌИЊА

Патор, патор ноќиња,
 пасла баба козлиња
 на два рида високи,
 во два дола широки;
 напрела две вретена,
 си ‘и клала на полица,
 дошло маче – лизнало,
 дошло куче гризнало.
 Чит пустино, ош шутино!
 Токму сум си напрела:
 на дедо кошула,
 на баба марама.

д) Брзозборки

СОБОР

Сето	Спие
село	слатко
собрано,	старец
сено	сон,
слама	сони
собира.	сега
Само	седми
Симо	сон.
седи	
среде	
село	
сам.	

Преку песната „Патор, патор ноќиња“ и други слични песни постарите, а особено бабите и дедовците, сакале да ги разонодат децата, да им помогнат во увежбувањето на некои од зборовите во песната, а во одредени моменти и да ги залажат и токму поради тоа тие се викаат *гајтанки, залагалки и брзозборки*.

ГРИГОР ПРЛИЧЕВ

„Сердарот“

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Григор Прличев е познат македонски писател од XIX век. Роден е во Охрид 1830 година. Уште во детството ја почувствувал горчината на животот. Рано останал без татко. За да го прехрани, мајка му морала да работи како слугинка по богатите куќи. Учителствувал во Охрид и во Битола и тогаш се борел против грчкото влијание кое сè повеќе навлегувало во црквите и во училиштата. Во тоа време тој бил наклеветен на Турците, па затоа бил затворен во Дебарскиот затвор. Негови најпознати дела се поемата „Сердарот“ и „Афтобиографијата“. Умрел во Охрид 1893 година.

Прилог – извадок од поемата „Сердарот“:

Пискотници се слушаат од Галичник во Река.

Што тешка несреќа ги збра
и мажите, и жените, та гласи тажна ека
и навева сал коб и зла?

Дал град полињата житородни ги беше фатил?

Ил рој од скакулци се вдал?
Дал султанот арачлии предвреме беше пратил
да збира арач лут без жал?

Ни град полињата житородни ги беше фатил,
ни рој од скакулци се вдал,
ни султанот арачлии предвреме беше пратил
да збира арач лут без жал.

„Та Кузман, јунак славен, падна убиен од Гега,
тој сердар прочут падна в бој
и ќе ги згази пљачкашот планините ни сега,
а да ги брани нема кој . . . “

- Земјоделци, служители на Деметра, баш така
шепотеа за гласот зол;
а жените, штом чуја, писнаа од силна мака
и коски корнеа од бол.

Вдовиците и бедните, ги гледаш, солзи леат,
и момците за својта чест.
А земјоделците ко втрештени од ровја беа
на таа толку жална вест.

Во пролетна вечер, задумано почива една
жена, седејќи на прагот.
Со раце на колена, пушката светната, ладна
таа ја милува благо.

На средна е доба; јадра, и сосема здрава,
кршна и херојски силна.
Извајана е амазонската нејзина става:
вистинска личота милна.

Годините не ја намалиле нејзината убост;
на лице свежест се гледа,
Младешката сочност не ја беше сменила грубост.
Тоа е кутрата Неда,

несреќната, достојна мајка на Кузман. Седејќи
в хаос од мислите мачни
во земјата очите беше ги впила, бидејќи
сонила соништа мрачни:

Потпорните греди од нивната куќа се ведат,
шумно се рушат во мракот,
сал насреде уште останала самотна греда,
ама што потпира јако.

Запомни!

– Поемата започнува со зборот **пискотници**, потоа идат зборовите: тешка, несреќа, тажна, коб, зла итн. Авторот најавува некоја непријатност која со тие непријатни и потресни зборови ја употребил стилската фигура **словенска антитеза**.

– **Словенската антитеза** е таква стилска фигура со која се поставува прашање, се негира прашањето и се добива вистински точен одговор.

Провери ги своите знаења!

– Прочитај ја целата содржина на поемата „Сердарот“, а потоа опиши го ликот на Неда!

– Која е основната тема во поемата „Сердарот“?

- Одреди ја поемата /приказната низ релациите на сонот и стварноста. Одвои го нереалното од реалното, односно откриј ги симболите од сонот на Неда, мајката на Кузман. Што претставуваат тие?
- Каков однос кон јунакот искажале Албаниците, носејќи го на рамо мртвото тело на Кузмана.
- Објасни ги стиховите: „И везден ти да плачеш имаш зошто“.
- Како поетот го насликал физичкиот изглед и духовната цврстина на мајката Неда?
- Кои се зборовите, стиховите, со кои Неда го повикува народот во натамошна борба?
- Извлечи ја пораката до народот од оплакувањето на мајката Неда над мртвото тело на синот!

Задача:

Пронајди ги трите елементи на словенската антитеза во следниве стихови:

Што ми блее, што ми лее
горе на Пирин Планина?
Дали е грутка, грутка снегова,
или е камен, камен белутрак?
Не ми е грутка, грутка снегова,
ниту е камен, камен белутрак,
туку е бела, бела шатора,
под шатор лежи Мирче војвода.

Народна ѝесна

КОЧО РАЦИН

„Бели муџри“

Прочитај, согледај, размисли и заклучи!

Кочо Рацин е познат македонски поет и револуционер, роден 1908 година во Велес. Татко му бил грнчар, па затоа немал можности да го школува. Оттука тој бил принуден да биде покрај неговото грнчарско колце и да му помага во неговиот занает. Рацин со тоа не бил задоволен, па затоа ноќе седел со свеќа на таванот и читал книги. Што значи, Рацин сам се самообразовал. Уште како

дете тој ја гледал сиромаштијата и тешката положба на македонскиот народ. Тоа на Рацин му дало поттик и голема инспирација да ја напише стихозбирката „Бели мугри“. Збирката песни е отпечатена 1939 година во Самобор, близу Загреб. Таа содржи дванаесет песни, претежно со мотив за социјалната положба на македонскиот народ. Трагично загинал на 13 јуни 1943 година на планината Лопушник, кај Кичево.

Прилог – социјални песни од стихозбирката „Бели Мугри“:

ДЕНОВИ

Како на вратот ѓердани
ниски камења студени,
така на плешки денови
легнале та натежнале.

Денови ли се – денови
аргатски маки големи!

Стани си утре порано
дојди си вечер подоцна,
наутро радост понеси
навечер тага донеси –

ај, пуст да е, пуст да би
останал живот кучешки!

Роди се човек – роб биди
роди се човек – скот биди
скотски цел живот работи
за други, туѓи имоти.

За туѓи бели дворови
копај си црни гробови!

За себе само ‘ргај си
за себе маки тргај си –
нижи си ѓердан денови
нижи си алки ковани,
нижи си синжир железен
околу вратот навезен.

ЛЕНКА

Откако Ленка остави
кошула тенка ленена
недовезена на рзбој
и на наломи итиде
тутун да реди в монопол –
лицето ѝ се измени
веѓи паднаја надолу
и усти свија ќораво.

Не беше Ленка родена
за тија пусти тутуни!
Тутуни – жолти отрови
за гради – китки розови.

Прва година помина
грутка в срцето ѝ легна,
втора година намина
болест ја в гради искина.
Трета година земјата
на Ленка покри снагата.

И ноќе кога месечко
гроб ѝ со свила виеше,
ветерчок тихо над неа
жална ѝ тага рееше:
„Зошто ми, зошто остана
кошула недоткаена?
Кошула беше даровина . . .“

КОПАЧИТЕ

Се к’ти ноќта црна!
Се рути карпа – мрак!
И петли в село пеат
и зората се зори
над карпа в крв се мие
и темнината пие
силно
светнал
ден!

Пробудете се морни
копачки и копачи –
на трудот
црн
народ!

Со мотика на рмо
за корка сува леб,
по патиштата стрмни
по полињата рамни,
у вивналиов ден –
да тргнеме и ние
страдалници од век!

На деда Богомил
земјата ровка, мека,
набабрена за род
со страдна душа чека
ударите ни јаки

Задача:

Настојувај да ги прочиташ сите 12 песни поместени во стихозбирката „Бели мугри“.

ЛЕКТИРА

– Се обработува со посложени и поодговорни задачи, зависно во кое одделение. Имено во завршните одделенија (VIII и IX) од учениците се бара да даваат критика (оценка за содржината на делото), да ги опишуваат ликовите и нивните постапки, пораката на авторот и сл.

БИДИ КРЕАТИВЕН И КОНЦИЗЕН!

– Подрачјето за писмено и усно изразување во оваа возраст треба да биде поставено со поголеми одговорности, притоа, почитувајќи ги јазичните норми и интерпункциските знаци во македонскиот литературен јазик. Темите за ова битно наставно подрачје се земаат од природата, од средината и од секојдневниот живот на учениците, како и од познати текстови. За илустрација еве една форма за писмено изразување – прераскажување.

Задача:

– Прочитај го расказов што следува и продолжи да го прераскажуваш со свои зборови во трето лице.

ПТИЦИТЕ ЌЕ ДОЛЕТААТ

Пред почетокот на учебната година, Дејан со своето семејство се пресели во нова зграда на крајот од градот. Прво што направи, излезе на терасата. Си замислуваше дека пред зградата ќе види паркче и деца како си играат во него. Така барем беше пред куќата во која досега живееше. Но, од терасата се гледаа само грамада наредени штици, песок и една машина за дробење камен.

Дејан се натажи. Никаде наоколу немаше трева и дрвја. А за да пораснат, си размислуваше, потребно е време. Во новото маало ќе нема и другари, ниту пак ќе има со кого да си игра.

- За писмено изразување – опишување, може да се земе опис на денот кога заоѓа сонцето или опишување на некој лик од некое прочитано дело и сл. За илустрација – опис на залезот од денот, како поттик нека ти послужи следнава песна:

ЗАЛЕЗ

Румено! Румено! Румено!
Како занесена песна
во синото море
на горите
тоне
залезот...

Од тревите до кавалот,
од стадото до облакот
сè е бујно,
запалено.

Од градите до песната,
од чекорот до чешмата,
сè е чудно
разгалено.

Стадо в кавал заљубено,
своно в песна изгубено,
око в божур залудено

Румено! Румено! Румено!

Маџеја Маџевски

– За известување (усно или писмено) може да се земе известување од посета на некоја еколошка изложба, од посета на некоја библиотека, од некој спортски натпревар и сл. и да се разговара во вид на говорна вежба на часот.

РЕЧНИК НА ПОИМИ И ИЗРАЗИ

акцентирање – нагласување на некој определен слог во зборот
 акцентран знак – знакот (‘) со којшто се бележи акцентираниот слог
 бериќет – благослов, среќа или родот од полето
 битисување – завршување
 бољме – тесен ѕид кој ги дели две соседни простории
 вила – селска алатка за работа
 глас – најмал натаму неделив дел од зборот
 доминира – преовладува
 гурултија – врева
 кодификација – озаконување
 конструирање – образување, формирање
 контекст – состав
 кутле – дрвена направа за мерење жито
 лединка – рамно место (ширинка) обрасено со многу ниска густа трева
 мадем – ако
 опус – книжевно дело
 паралелно – заедно, во исто време
 полза – корист
 правоговор – правилно литературно изговарање на гласовите во зборот
 правопис – систем од јазични норми, законитости и интерпункциски знаци, коишто при писменото изразување треба да се почитуваат
 сведен – полза, корист, интерес
 сено – исушена трева
 трансформирање – претворање од една форма во друга
 чунки – затоа што, зошто